

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

- **Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä**

Tiivistelmä

Tekijät Pekkola, Mira Pesu, Kaisa	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 41 + 3 sivua liitteitä	Valmistumisaika 2021
Työn nimi Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Lappeenrannan kaupunki, Hyvinvointi- ja sivistyspalvelujen toimiala, Varhaiskasvatus		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien kokemuksia, näkemyksiä ja asenteita sukupuolisensitiivisyydestä ja sen toteutumisesta päiväkodissa. Sukupuolisensitiivinen kasvatus on varhaiskasvatussuunnitelman uudistumisen myötä ajankohtainen aihe varhaiskasvatustyössä. Tutkimuksen avulla pyrittiin vahvistamaan ja edistämään kasvatusalan ammattilaisten tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sen merkityksestä.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostui sukupuolen moninaisuudesta, sukupuolitietoisesta ja -sensitiivisestä varhaiskasvatuksesta sekä tasa-arvotyöskentelyn lähtökohdista. Tutkimusaineisto kerättiin tekemällä ryhmähaastattelut kahden Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatustyösköön yhdeksälle varhaiskasvatuksen opettajalle. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.</p> <p>Tutkimushavainnot osoittivat, että varhaiskasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen myönteisenä asiana ja tärkeänä varhaiskasvatuksen arvona. Sukupuolisensitiivisyys liitettiin olennaisesti yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja lapsen yksilöllisyyden huomioimiseen. Tutkimuksen perusteella oli havaittavissa, että kasvattajien sukupuolisensitiivisyyttä koskevissa tulkinnoissa oli hajontaa ja sukupuolisensitiivisyys sekoitettiin osittain sukupuolineutraaliuuteen. Kasvattajat tiedostivat omat sukupuolistereotyyppiset ennako-oletuksensa lapsista ja pyrkivät tietoisesti työstämään ja refleктоimaan niitä omassa työssään.</p>		
Asiasanat sukupuolisensitiivisyys, sukupuolen moninaisuus, sukupuolitietoinen varhaiskasvatus, tasa-arvokasvatus		

Abstract

Authors Pekkola, Mira Pesu, Kaisa	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 41 + 3 pages of appendices	Published 2021
Title of Publication Gender sensitivity in early childhood education The views and experiences of early childhood education teachers.		
Name of Degree Bachelor of Social services (UAS)		
Name, title and organization of the client City of Lappeenranta, Industry of Welfare and Education services, Early childhood education		
Abstract <p>The goal of this study was to find out the experiences, visions, and approaches of early childhood education teachers regarding gender sensitivity and how it is accomplished in day care centre. Gender-sensitive upbringing is topical due to the revisions done in the National Early Childhood Education Curriculum. The aim of the study is to improve the professionals' awareness of the gender-sensitive equal education and its meaning.</p> <p>The thesis was conducted as a qualitative study. The theoretical framework consisted of gender diversity and of gender aware- and gender sensitive early childhood education, as well as of the foundations for furthering equality in early childhood education. The data was collected by conducting group-interviews for nine teachers from two early childhood education units in Lappeenranta. The material was analysed by theory-guided material-based content analysis.</p> <p>The findings of the study show that the teachers experienced the gender-sensitive education positively and as an important core value for early childhood education. Gender-sensitivity was integrally linked to equality and to the consideration of a child's individuality. The study found that there was deviation in the interpretation of gender-sensitivity in that it was partially mixed with gender-neutrality. The teachers were aware of their own gender-stereotypical presumptions about children, and they were consciously striving to reflect on them and revise them in their own work.</p>		
Keywords gender sensitivity, gender diversity, gender aware early childhood education, equality education		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus	2
2.1	Varhaiskasvatus	2
2.2	Sukupuolen moninaisuus.....	3
2.3	Sukupuolitietoinen ja –sensitiivinen varhaiskasvatus	5
3	Varhaiskasvatuksen tasa-arvotyö	6
3.1	Tasa-arvotyöskentelyn lähtökohdat	6
3.2	Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka	7
3.3	Näkökulmia tasa-arvon toteuttamiseen päiväkodissa.....	7
4	Tutkimuksia tasa-arvokasvatuksesta	9
4.1	Aikaisempia tutkimuksia.....	9
4.2	Tasa-arvokasvatuksen nykytila ja tulevaisuuden suunta.....	10
5	Tutkimuksen toteutus.....	13
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	13
5.2	Tutkimusasetelma.....	13
5.3	Aineistonkeruumenetelmät	14
5.4	Aineiston analysointi	15
5.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	16
6	Tutkimushavainnot.....	19
6.1	Kasvattajien taustatieto sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta.....	19
6.2	Kasvattajien ajatuksia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta	20
6.3	Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuminen arjen toiminnassa	21
6.4	Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys lapsen kannalta	23
6.5	Johtopäätökset	25
7	Yhteenveto ja pohdinta	33
	Lähteet	37

Liitteet

Liite 1. Saatekirje ja haastatteluteemat

Liite 2. Suostumuslomake

1 Johdanto

2000-luku on tuonut mukanaan paljon globaalia muutosta ja kehitystä sukupuolen moninaisuuteen. Sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvo puhuttavat ihmisiä nykyään jakaen samalla mielipiteitä. Sukupuolirooleista puhuttaessa huomaa käsitysten yleisellä tasolla muuttuneen ja sukupuoliroolien välisten erojen olevan häilymässä. Lapselle alkaa muodostua jo varhaisessa vaiheessa käsityksiä sukupuolirooleista, joten tästä syystä sukupuolisensitiivisen näkökulman tärkeys korostuu lapsen muodostaessa assosiaatioita ympäröivästä maailmasta.

Sukupuolten moninaisuus näkyy yhteiskunnassamme kasvavana normina. Suomessa varhaiskasvatustalakea uudistettiin vuonna 2015 ja yhdeksi merkittäväksi lain tavoitteeksi asetettiin yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen (Varhaiskasvatustalake 2018). Tietoinen tasa-arvotyö lähtee jo varhaiskasvatuksesta, mikä näkyy myös pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa. Ohjelmassa mainitaan, että velvoittavista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista säädetään myös varhaiskasvatuksessa. Ohjelman myötä tasa-arvosuunnitelmien laatimisvelvollisuus laajenisi koskemaan koko Suomen varhaiskasvatusta. (Valtioneuvosto 2019.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksessa toteutetaan sukupuolisensitiivisiä kasvatustalalle. Tavoitteena on tuoda esiin sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitystä yksilön kehitykselle sekä herättää ajatuksia siitä, millainen vastuu varhaiskasvatustalalla on yksilön sukupuoli-identiteetin vapaan kehittymisen turvaamisen kannalta. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä ja kykyä tunnistaa sukupuoleen liittyviä normeja ja oletuksia niin käyttäytymisessä, rooleissa, rakenteissa kuin puheenkin tasolla. Stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutusten ymmärtäminen niin yksilötasolla kuin myös yhteiskunnallisella tasolla kuuluu sukupuolisensitiivisyyteen. (Kalliokoski ym. 2019, 8.)

Yhteistyökumppanina tutkimuksessa on Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatustalalle kaksi yksikköä, joiden työntekijöitä haastateltiin kahdessa ryhmähaastattelutilaisuudessa. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä yhdeksän varhaiskasvatustalalle opettajaa, joilta kerättiin arvokasta kokemuksellista tietoa etäyhteyden avulla. Empiirisen aineiston rinnalla kulkee teoreettinen osuus kirjallisuuskatsauksen myötä. Tutkimuksen teoreettinen osuus toimii laadullisen tutkimuksen viitekehystenä, jossa avataan aihepiirin keskeisempiä käsitteitä ja esitellään aikaisempia tutkimuksia sekä teorioita aiheesta. Tutkimuksen avulla pyritään vahvistamaan ja edistämään kasvatustalalle ammattilaisten tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä kasvatustalalle ja sen merkityksestä.

2 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäisen lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista pedagogisesti painottuvaa kokonaisuutta, joka muodostuu kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta. Varhaiskasvatus ei ole vain päivähoitoa, vaan se on kasvatus- ja koulutusjärjestelmämme perusta ja tärkeä osa lapsen kasvua ja oppimista. Jokaisella varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisellä lapsella on oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, jota järjestetään päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. (Opetushallitus 2021a.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen laatima valtakunnallinen määräys, joka ohjaa varhaiskasvatusta. Opetushallituksen määräyksen pohjalta laaditaan paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia, jotka velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatukseen sekä perusteiden arvoperustan, sisältöjen ja tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta jokaiselle varhaiskasvatuksen piirissä olevalle lapselle laaditaan oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetushallitus 2021b.)

Varhaiskasvatuksessa ymmärretään leikin merkitys sekä sen pedagogiset mahdollisuudet oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Varhaislapsuus on intensiivistä kehityksen ja oppimisen aikaa, joten varhaiskasvatuksella on vaikuttava merkitys lapsen tämänhetkisen ja tulevan elämän kannalta. Varhaiskasvatukseen mukaan lasten huoltajilla on oltava mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Tämä mahdollistuu varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja vanhempien välisen kasvatusyhteistyön avulla. (Opetushallitus 2021b.)

Kasvatusyhteistyö muodostuu kasvattajien ja vanhempien yhteisestä sitoutumisesta lapsen turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Vanhemmat ovat lapsensa asiantuntijoita, kasvatusvastuullisia ja heillä on syvä tuntemus lapsestaan. Päiväkodin kasvattajilla on koulutuksen kautta saatua ammatillista osaamista ja tietoa sekä kokemusta useista samanikäisistä lapsista. Kasvatusyhteistyön tavoitteena on lapseen liittyvien asioiden jakaminen ja lapsen asioissa kahden tärkeän tahon tietojen, kokemusten ja näkökulmien yhdistyminen. (Rossi-Salow 2012, 162.) Kasvatusyhteistyön onnistumista tukee vanhempien ja kasvattajien välille rakentuva luottamus, keskinäinen kunnioitus ja tasa-arvoinen vuorovaikutus. Päiväkodin henkilökunnan ja vanhempien dialogisessa kasvatusyhteistyössä luodaan myös lapselle mallia siitä, miten lapsen kanssa olevat ja hänen arkeaan jakavat aikuiset toimivat keskenään. Dialoginen kasvatusyhteistyö tavoittelee lapsen osallisuuden ja oikeuksien näkyväksi tekemistä aikuisten keskinäisessä

vuoropuhelussa, millä edistetään varhaiskasvatuksen päämääränä olevaa lasten tasa- ja yhdenvertaisuutta. (Kekkonen ym. 2017, 4-6.)

Varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevässä tutkimuksessa esiintyviä ja käytettäviä käsitteitä ovat sukupuoli, sukupuolten moninaisuus, sukupuolisensitiivisyys, sukupuoli-identiteetti ja sukupuoliroolit. Varhaiskasvattajien sukupuolisensitiivisestä ja -tietoisesta työotteesta puhuttaessa käsitteinä esiintyvät muun muassa yksilöllisyys, tasa-arvo-kasvatus, kohtaaminen sekä sukupuolitietoisuus varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen keskeisimmät käsitteet ovat sukupuolen moninaisuus sekä sukupuolitietoisuus ja -sensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Näitä käsitteitä avataan seuraavissa kappaleissa.

2.2 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuus pitää sisällään sukupuolen moninaiset ilmenemismuodot jättäen taakseen ajatuksen sukupuoli- ja kahden toisilleen vastakkaisen sukupuolen välillä. Sukupuolen moninaisuuden myötä ihmisen sukupuoli voi olla mitä vain miehen ja naisen väliltä, yhdistelmä näiden molempien piirteitä samaan aikaan tai jotakin aivan muuta. Ihminen voi kokea myös olevansa sukupuoleton. Sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE (2016) toteaa, että sukupuoli on moniulotteinen kokonaisuus erilaisine variaatioineen ja tärkeä osa jokaisen ihmisen persoonaa. Nykyisin sukupuoli ymmärretään erilaisista sosiaalisista, kulttuurisista, geneettisistä, kehityksellisistä, psykologisista, fysiologisista ja hormonaalisista ominaisuuksista koostuvaksi monimuotoiseksi jatkumoksi. (SETA; ETENE 2016, 3.)

Lapsen syntymähetkellä sukupuoli määritellään biologisesti. Biologinen sukupuoli määrittyy geneettisistä, hormonaalisista ja anatomisista tekijöistä. Biologinen määrittely ajaa sukupuolekset vastakkaisasetelmaan ja tuottaa stereotyyppisiä oletuksia naisen ja miehen käyttäytymisestä, luonteenpiirteistä tai toiminnasta. 1970-luvulla alettiin puhua biologisen määrittelyn lisäksi sosiaalisen sukupuolen käsitteestä. Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erot alkoivat hahmottua ja sosiaalista sukupuolta alettiin korostaa 1980-luvulla. Opetukselta alettiin vaatia sukupuolisensitiivisyyttä huomioimalla tyttöjen ja poikien erilaisuutta opetus-tavoissa ja -materiaaleissa. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 21; Naskali 2010, 280.)

Sosiaalisesta sukupuolesta puhuttaessa viitataan sukupuolen kokemuksellisiin, sosiaalisiin, persoonallisiin, juridisiin ja kulttuurisiin ominaisuuksiin. Sosiaalinen sukupuoli näyttäytyy kokemuksena ja yksilön tuntemuksena omasta sukupuolestaan. Sosiaalinen sukupuoli muodostuu käyttäytymiseen liittyvistä ominaisuuksista, mitkä ovat yksilöllisiä ja valittuja. Näitä yksilön ilmentämiä ominaisuuksia voivat olla muun muassa pukeutuminen, roolit, eleet ja puhetaapa. Sosiaalinen sukupuoli kuvaa sitä tapaa, jolla sukupuoli tehdään sellaiseksi, kun

se näyttäytyy itselle ja toisille. Sosiaalisella sukupuolella viitataan myös vallitseviin naiseuden ja miehisyyden käsityksiin, piirteisiin ja olemuksiin, jotka vaihtelevat kulttuureittain. Sosiaalisilla rakenteilla kuten perheellä, varhaiskasvatuksella ja työelämällä on vaikutusta ihmisen sukupuoliseksi tulemisessa, sillä sukupuoli tulee näkyväksi ja sitä ylläpidetään sosiaalisissa käytännöissä. (Vilkka 2010, 18-20.)

Lapsen sisäinen kokemus omasta sukupuolestaan eli lapsen sukupuoli-identiteetti alkaa kehittyä jo varhain, 2–4-vuoden iässä. Lapsi voi kokea, että hänen oma sukupuolensa ei vastaa hänen kehoaan, jolloin puhutaan sukupuoliristiriidasta tai transsukupuolisuudesta. Tavat sukupuolen kokemiseen ovat moninaiset ja voivat vaihdella läpi elämän. Sukupuoleltaan erityinen lapsi voi pyrkiä säännöllisesti ilmaisemaan ja tuomaan esille omaa sukupuolen kokemustaan tai sitten hän voi pyrkiä salaamaan kokemuksensa ja olla hämmentynyt sekä epävarma itsestään. Kasvatustyön ammattilaisten on tärkeää olla tietoisia siitä, että jokaisen lapsen sukupuolen erityisyys on tämän sisäinen kokemus eikä se aina näy ulospäin. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 283; Kalliokoski ym. 2019, 5.)

Sukupuolen käsitteeseen, sukupuolen moninaisuuden tarkasteluun sekä moninaisuuden näkyvyyteen on siis monta tulokulmaa. Useasti käsitettä sukupuolesta määrittää vain yksi ulottuvuus yli muiden, jolloin sukupuoli käsitetään esimerkiksi kehollisena, juridisena tai kokemuksellisena kokonaisuutena. Yksilön näkökulmasta tarkasteltuna henkilön kokemuksellinen ulottuvuus omasta sukupuolestaan on kaikista tärkein. Itsemääräämisoikeus sukupuolen suhteen on sekä yksilöllisesti että myös yhteiskunnallisesti tarkasteltuna tärkeä tavoite. (Karvinen 2016, 8.)

Seksuaalisuus ja sukupuolisuus ovat eri käsitteitä, jolloin ihmisen kokemus omasta sukupuoli-identiteetistään ei määrittele hänen seksuaali-identiteettiään (ETENE 2016, 3). Kasvattajien kohdatessa sukupuolelleen epätyypillisesti itseään ilmaisevia lapsia, voi heillä herätä useita kysymyksiä. Mieleen voi tulla mahdollisuus, että lapsen sukupuolen epätyypillisuus ennustaisi tämän tulevaa seksuaalista suuntautumista tai taipumusta ihastua kanssaan samaa sukupuolta oleviin. Alangon (2010) mukaan lapsuusajan sukupuolen epätyypillisuus näyttäytyy tavallista yleisempänä bi-ihmisillä, homoilla sekä lesboilla. Kyseinen yhteys on havaittu monissa eri tutkimuksissa sekä sukupuolirooleiltaan erilaisissa kulttuureissa ja yhteiskunnissa. On silti hyvä tiedostaa, että pienten lasten sukupuoli-ilmaisuu näyttäytyy joustavana, sillä he vasta opettelevat sukupuoleen liittyviä tietoja, taitoja ja asioita. Lapsilla voi ilmetä kokemuksia omasta erilaisuudestaan, jotka liittyvät sukupuolen kokemiseen tai ihastumisiin, mutta seksuaalista suuntautumisidentiteettiä lapsilla ei ole. (Alanko 2010; Huuska ym. 2012, 36-37, 43.)

2.3 Sukupuolitietoinen ja –sensiitivinen varhaiskasvatus

Sukupuolitietoinen ja -sensiitivinen kasvatus huomioi sukupuolinormit ja niiden vaikutukset sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Tavoitteena on luoda kaikille lapsille samat mahdollisuudet tekemällä näkyväksi kasvattajien sukupuolten stereotypioihin pohjautuvia asenteita ja arvoja. Tällöin varhaiskasvatuksessa mahdollistuu lasten kohtaaminen yksilöinä, ei vain oletetun sukupuolen edustajina. Sukupuolisensiitivinen kasvatus ei pyri poistamaan sukupuolieroja kuten sukupuolineutraali kasvatus, vaan sen tavoitteena on tehdä tilaa jokaiselle lapselle olla omanlaisiaan juuri siinä sukupuoleessa tai sukupuolettomuudessa kuin he itse määrittävät. Kyseinen varhaiskasvattajien lähestymistapa antaa lapselle mahdollisuuden sukupuolensa ilmentämiseen itselleen ominaiselta tuntuvalta tavalla. Kasvattajien sensitiivisyys antaa lapselle tilaa kasvaa omaan sukupuoleensa, joka ei välttämättä mahdu perinteisinä pidettyihin sukupuolinormeihin tai ole lapselle se syntymässä määritelty sukupuoli. (SETA 2018; Alasaari ym. 2016, 22.)

Sukupuolisensiitivisyys varhaiskasvatuksessa ilmenee kasvattajien toiminnan kriittisenä tarkasteluna. Lähtökohdan muodostaa ymmärrys siitä, että sukupuoleen kiinnittyy monia kulttuurin ja ympäristön luomia normeja. Sukupuolisensiitivisyys on ihmisen kohtaamista ja hyväksymistä omana itsenään sekä sukupuoleen kohdistuvien rooliodotusten ja käyttäytymismallien purkamista, avaamista ja laajentamista. Sukupuolisensiitivisyys tuo esiin jokapäiväisiä elämässämme vallitsevia, vaikuttavia ja itsestään selvänä pidettyjä arvoja ja normeja sekä näiden reflektointia. (Tyttyjen talo; Alasaari ym. 2016, 22.) Muutos kohti todellista tasa-arvoa lähtee kasvatus- ja koulutusjärjestelmästä. Jotta tasa-arvo on ylipäätään mahdollista saavuttaa, korostuu varhaiskasvatuksessa sukupuolten välinen tietoinen tasa-arvotyö, sukupuolisensiitivinen kasvatus ja koulutus väylänä tähän. (Eskelinen ym. 2020, 198-199.)

3 Varhaiskasvatuksen tasa-arvotyö

3.1 Tasa-arvotyöskentelyn lähtökohdat

Varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmat toimivat työvälineinä varhaiskasvattajille. Opetussuunnitelmien kirjaukset muodostavat lähtökohdat kasvattajien tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen perustuvalla kasvatus- ja opetustyöllä. Oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, kunnioituksen ja yksilön vapauden kysymysten pohtiminen päiväkodin arjessa luotteellisesti kestävä arvopohjaa. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 57.)

Tasa-arvotyön lähtökohtana on ensisijaisesti purkaa yleisiä vallalla olevia eriarvoisuutta ylläpitäviä käsityksiä, ajattelumalleja ja rutiineiksi muodostuneita käytäntöjä. Tasa-arvotyöskentely koskee koko varhaiskasvatuksen toimintakenttää, jolloin muutoksia edellytetään niin asenteissa kuin työn toteutuksessa. Tasa-arvotyössä keskitytään varhaiskasvatuksessa yhteisesti jaettuihin kulttuurisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin. Tämä tarkoittaa yksikössä vallalla olevien uskomusten, yleisten ajattelutapojen, oletusten ja rutiinien kriittistä tarkastelua sekä toimintaehdoista keskustelua. (Katainen 2015, 28-29.) Toimintakulttuuria ohjaavan teoreettisen ja käytännöllisen tietopohjan yhtenäisyys ja tärkeys korostuvat tasa-arvotyössä. Tasa-arvotyö edellyttää kasvattajilta selvää vastuunjakoja, työskentelyrutiineja ja konkreettisia tavoitteita, joita on mahdollista seurata ja arvioida. Toimintakulttuuria ohjaava teoreettisen ja käytännöllisen tietopohjan yhtenäisyys ja tärkeys korostuvat tasa-arvotyössä. Tällöin on mahdollista välttyä tilanteilta, joissa kasvattajan hyväntahtoisiksi tarkoitamat ilmaisut, keuhut, teot tai menetöt tasa-arvoisuuden lisäämiseksi voivatkin pahimmillaan vahvistaa perinteisinä pidettyjä sukupuolirooleja ja olla eriarvoistavia. (Teräs 2010, 33-34.)

Feministiset tutkimukset ovat tuoneet näkyviin yhteiskunnassa ja kulttuurissa esiintyviä sukupuolittuneita käytäntöjä ja toimintatapoja niin kasvatukseen kentältä kuin myös työelämästä. Feministisen kasvatustutkimuksen tavoitteena on kaksijakoisen sukupuolen purkaminen: sukupuolen mukaisen samanlaisuuden sijaan korostetaan yksilöiden välisiä eroja. Lapsissa nähdään valmius monimuotoisen sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden ilmentämiseen. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 21; Naskali 2010, 280.)

Sukupuoleen sekä tasa-arvoon liittyvät näkökulmat, joissa sukupuoli huomioidaan kaikilla elämän alueilla, näkyvät feministitutkijoiden keskeisinä teemoina. Sukupuolen näkyväksi tekeminen edellyttää ihmettelyä, kriittisyyttä, kysymistä sekä kyseenalaistamista, sillä sukupuoli on aina läsnä ihmisten kohtaamisissa eri elämänalueilla. Feministisesti suuntautuneet tutkijat pyrkivät tuomaan näitä ilmiöitä näkyviin. Sukupuolisensitiivisen pedagogiikan ajatusten voidaan nähdä pohjautuvan feministisen pedagogiikan

näkökulmiin, joissa opetusta suunnitellaan ja kehitetään sukupuoli, erot sekä erilaisuus huomioiden. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 21; Ylitapio-Mäntylä 2012c, 177.)

3.2 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka

Tasa-arvopedagogiikan tarkoituksena on vahvistaa lapsilla jo olemassa olevia taitoja sekä myös niitä alueita, joilla toimiminen tuntuu näyttäytyvän tytöille ja pojille epätyypillisenä (Teräs 2010, 33-34). Lasten elettyjen kokemusten huomioimista kasvatus- ja opetustilanteissa tulisi hyödyntää sekä pohtia poikien ja tyttöjen opettamisen sekä ohjaamisen lähtökohtina. Lasten saamia kokemuksia tulee varhaiskasvatuksessa tarkastella sukupuolinäkökulma huomioiden, sillä tytöt ja pojat kohdataan kasvatuksen arjessa eri tavalla. Varhaiskasvattajien tulisi tarjota lapsille monipuolisia kokemisen mahdollisuuksia jaottelematta tiloja, leikkejä tai leluja sukupuolen perusteella. Tällä ravistellaan perinteisinä pidettyjä ajatusmalleja poikien ja tyttöjen tavoista toimia tietyillä tavoilla. Koska lapsille on varhaiskasvatuksessa tarjottava useita eri vaihtoehtoja, kuuluvat tähän myös perinteiset sukupuolinnormit. Tällöin lapsilla on mahdollisuus tehdä halutessaan myös normien mukaisia valintoja. (Sundell 2012, 126; Ylitapio-Mäntylä 2012c, 178-179.)

Varhaiskasvattajan työssä vaaditaan tasa-arvo-osaamista, joka voidaan jakaa tasa-arvotietämykseen sekä pedagogisiin, sosiaalisiin ja reflektiivisiin taitoihin. Tasa-arvotietämys liittyy lainsäädännön tuntemiseen sekä sukupuolittuneen puhutavan ja toiminnan tunnistamiseen. Pedagogiset taidot liittyvät omien työtapojen kehittämiseen ja opetussisältöjen sekä materiaalien valintoihin. Sosiaalinen tasa-arvo-osaaminen on lasten vuorovaikutustilanteiden havainnointia sukupuolen näkökulmasta. Reflektiiviset taidot näyttäytyvät vuorovaikutussuhteissa erilaisten ihmisten kanssa arjen keskellä. Kasvattaja kohtaa erilaisia lapsia sekä aikuisia arjessa ja samalla joutuu reflektoimaan omia ajattelutapojaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012e, 194.)

3.3 Näkökulmia tasa-arvon toteuttamiseen päiväkodissa

Varhaiskasvattajien käsitykset sukupuolirooleista välittävät jo varhaisessa vaiheessa lapsille kuvaa hyväksytystä ja kielletystä toiminnasta. Kasvattajien tavoissa kannustaa sekä ohjata lapsia välittyvät myös lapsille käsitykset siitä, minkälaista käytöstä odotetaan ja mitä pidetään tyypillisenä sekä soveliaana kullekin sukupuolen edustajalle. Tietyntyyppisen poikuuteen tai tyttöyteen ohjaamisella on merkitystä lasten mukautuvan sukupuoli-identiteetin kannalta, jolloin kasvattajien ohjaaminen rajoittaa lasten itseilmaisun todellisia mahdollisuuksia sekä potentiaalisia kykyjä. (Paumo 2012, 141.)

Lapsen sukupuoli-identiteetin kasvu- ja kehityssuuntaa ei voida tietää etukäteen. Lapselle varhaiskasvatusiässä ominainen sukupuolen ilmaisutapa ei kerro vielä siitä, millaiseksi aikuiseksi lapsi tulevaisuudessa kasvaa. Näin ollen, ei voida olla varmoja, jatkuuko lapsen sukupuolirajan ylittävä sukupuoleen samaistuminen vanhemmalla iällä. Varhaiskasvatuksen kasvattajien avoin suhtautuminen ja hyväksynnän osoittaminen kaikissa lapsen kasvun vaiheissa tukee tämän myönteisen sukupuoli-identiteetin kehitystä. Varhaiskasvatuksen sukupuoliittuneiden käytänteiden tunnistaminen ja tiedostaminen mahdollistavat perinteisten tiukkojen sukupuoliroolien purkamisen. (Teräs 2010, 6.)

Sukupuolen ilmaisua kuvataan usein feminiinisyyden ja maskuliinisuuden käsitteillä. Samalla kyseinen sukupuolen kahtiajako ja määrittely ulottuvat lapsia ympäröivään maailmaan, mikä näkyy monissa arjen ilmiöissä ja asioissa. Lasten kiinnostuksen kohteet, värit, leikit, lelut, harrastukset ja jopa lasten luonteenpiirteet määritellään herkästi kahtiajaon perusteella ”tyttömäisiksi” tai ”poikamaisiksi”. Yhteiskunnassamme maskuliiniset ominaisuudet ja miehekäs käyttäytyminen liitetään usein valtaan, jonka seurauksena kyseisiä ominaisuuksia arvostetaan enemmän. Tästä syystä tyttöjen poikamaisina pidetyt valinnat näyttävät yhteiskunnan silmissä hyväksyttävämpinä kuin poikien tyttömäisenä pidettävä toiminta sekä ominaisuudet. Sosiaalinen todellisuus on kuitenkin feminiinisyyden ja maskuliinisuuden kahtiajakoa sekä sukupuolien ohjaamaa ajattelua monimuotoisempaa. Kaikki tytöt eivät ilmaise itseään ”tyttömäisesti” tai pojat ”poikamaisesti”. Varhaiskasvattajien onkin työssään tärkeää tiedostaa, että yksilön sukupuolen ilmaisu on sekoitus sekä maskuliinisuutta että feminiinisuutta ja niiden suhde toisiinsa vaihtelee lasten välillä. (Katainen 2015, 16-17; Sundell 2012, 126.) Niin kasvattajilla päiväkodissa kuin perheissäkin on suurta vaikutusta siihen, miten lapset näkevät itsensä, millainen liikkumavara heillä on ja heille sallitaan sukupuolisina feminiinisestä maskuliiniseen ja päinvastoin (Vilka 2010,132).

Kokonaiskuvan kannalta on tiedostettava, että sukupuoli linkittyy esimerkiksi yhteiskunnallisiin statuksiin, uskontoon, etnisyyteen ja lapsuuteen, jolloin myös kasvatuksellisessa toiminnassa ovat läsnä erilaiset ulottuvuudet. Varhaiskasvattajan ja lapsen välisessä kasvatustuorovaikutuksessa lapset eivät ole pelkästään sukupuolensa edustajia, vaan taustalla vaikuttavat muun muassa lasten ja heidän vanhempiensa etnisuus, terveys sekä yhteiskunnallinen asema. Sukupuolta tarkasteltaessa on siis huomioitava kulttuuristen ja yhteiskunnallisten erojen yhtäaikainen esiintyminen ja vaikuttavuus. Tällöin esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen lapsen kohtaamisessa tulee tiedostaa hänen vanhempiensa kulttuurin sukupuolienormit ja kohdata perhe sekä lapsi suhteessa näihin normeihin. (Teräs 2010, 6.)

4 Tutkimuksia tasa-arvokasvatuksesta

4.1 Aikaisempia tutkimuksia

Tällä vuosikymmenellä tasa-arvokasvatuksen tutkiminen on selkeästi kasvanut. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomattava esiin nouseminen yhteiskunnassamme voivat olla syitä siihen, että tämän tutkimuksen aihe on noussut eräänlaiseksi trendiksi. Tässä luvussa esitellään aikaisempia tutkimuksia sukupuolisensitiivisyydestä, jotka sijoittuvat vuosille 2009-2020.

Ylitapio-Mäntylä (2009) tutki päiväkotiyhteisössä toimivien lastentarhanopettajien arkea kiinnittämällä huomiota eritoten kasvatuksen sukupuolistaviin käytäntöihin ja vallan ilmentymiin. Tutkimus- ja työskentelymetodinä hänellä oli muistelutyöskentely, minkä avulla hän tarkasteli lastentarhanopettajien tarinoita kasvatuksesta, hoivatyöstä ja opettamisesta. Tutkimuksen lähtökohtana Ylitapio-Mäntylällä oli ylittää biologinen sukupuolen määrittely ja tarkastella lastentarhanopettajien tuottamien tarinoiden avulla kasvatukseen liittyviä sukupuolistavia käytäntöjä rakenteellisina, kulttuurisina, sosiaalisina ja tuotettuina ilmiöinä. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 14-15.)

Lastentarhanopettajien tarinoissa oli nähtävissä, että tunteiden näyttäminen on sidoksissa sukupuoleen. Ylitapio-Mäntylä analysoi tutkimuksessaan, että kasvattajan ja lapsen kohtaamisissa näkyy sukupuolittaminen muun muassa tytön ja pojan tunteiden näyttämisen tai niiden kieltämisen kautta. Herkkyys sallitaan tytöille, ja poikien rajuus ei näyntyä aggressiivisena tai ongelmallisena toimintana. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 97.)

Tarinoista oli myös luettavissa, että sukupuoli jäsentää, rajoittaa ja erottaa monia päiväkodin käytäntöjä. Lastentarhanopettajat ajattelevat, että he kohtelevat lapsia tasa-arvoisesti, mutta he eivät välttämättä näe omassa puheessaan tai toiminnassaan sukupuolistaavia käytäntöjä. Leikit, lelut ja vaatteet tuotetaan tytöille ja pojille kuuluviksi sekä leikkitilojen ja -paikkojen jakaminen perustuu sukupuolen mukaiseen jaotteluun. Hyviä asioita vahvistetaan ja sopimattomia asioita paheksutaan, kunnes tyttö ja poika alkavat omaksua sukupuolensa mallia. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 121.)

Lantela (2019) havainnoi varhaiskasvattajien käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttamisesta päiväkodeissa. Lantela jakoi kyselylomakkeen Facebookryhmään, jossa oli varhaiskasvattajia ympäri Suomen, saaden siten vastauksia monilta eri paikkakunnilta. Tutkimustulokset osoittivat, että sukupuolisensitiivisyys otettiin huomioon päiväkodin toimintaympäristössä, tilojen ja leikkien suunnittelussa. Jotkut leikit jaettiin eri tiloihin, kuten autoleikit ja kotileikki, mutta lapset saivat itse jakautua mieleiseensä leikkiin. (Lantela 2019, 18-26.)

Lantelan (2019) tutkimuksessa ilmeni jakautumista. Jotkut vastaajista oudoksivat ajatusta sukupuolierojen häivyttämisestä. Ajatuksissa näkyi vanhanaikaisuutta ja vahvoihin stereotyyppioihin pohjautuvia käsityksiä. Pääosa vastaajista kuitenkin kuvaili omia asenteitaan positiivisiksi ja hyväksyviksi. Myös ajan tuomia muutoksia kasvattajien asenteissa oli huomattavissa, mikä näkyi hyväksynnän lisääntymisenä vuosikymmenten varrella. (Lantela 2019, 33-34.)

Alasaari (2013) tutki päiväkodin arjen sukupuolittuneisuutta painottaen tutkimuksensa vapaaseen leikkiin ja sitä ohjaaviin suuntaviivoihin. Alasaari tutki yhteistyössä Naisasialiitto Unionin Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen kanssa, miten kasvattajat vaikuttavat päiväkodin arkeen tilajärjestelyjen ja leikin ohjaamisen kautta. Tutkimus toteutettiin videokuvaamalla kahta helsinkiläistä, kunnallista päiväkotiryhmää, joissa tarkastelun kohteena olivat lapsien sijaan varhaiskasvattajat. (Alasaari 2013, 2-3). Kuvaaminen mahdollisti päiväkodin arjessa tapahtuvan lasten ja kasvattajien välisen vuorovaikutuksen tarkastelun. Tärkeää kuvaamisessa oli toisteisuus, eli tutkimusta varten kuvattiin joka päivä samoja tilanteita, niissä esiintyviä vakituisia työntekijöitä sekä toimintatapoja. (Alasaari 2013, 6.)

Alasaari havaitsi päiväkodissa lasten roolien jakautuvan sukupuolinormeja mukaillen. Tyttöjen täytyi osata jakaa leluja toisten lasten kanssa, poikien saadessa omia lelut itselleen ja loistaa helpommin leikeissä pääroolissa. Alasaari huomasi, miten sukupuolirajoja suojeltiin tilaa ja leikkiä hallitsemalla. Sukupuolen esityksillä ei näyttänyt Alasaaren tutkimuksen perusteella olevan runsaasti liikkumatilaa, eli jo päiväkodista tuleva malli pitää huolen siitä, että lapset osaavat noudattaa sukupuolinormeja. (Alasaari 2013, 75.)

4.2 Tasa-arvokasvatuksen nykytila ja tulevaisuuden suunta

Alasaari ja Katainen (2016) tarkastelevat sukupuolten tasa-arvon nykytilaa varhaiskasvatuksessa. Raportti esittelee tutkimuksissa havaittuja tasa-arvo-ongelmia ja ehdottaa, miten tasa-arvoa voitaisiin edistää suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti varhaiskasvatuksessa. Raportista ilmeni, ettei sukupuolten tasa-arvon näkyminen varhaiskasvatuksen kuntakohtaisissa suunnitelmissa ole itsestäänselvyys. Turun ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmissa sukupuolten tasa-arvoa ei käsitellä ollenkaan, kun taas Vantaalla ja Tampereella tasa-arvo näkyy selkeästi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kirjatuksi kohdaksi. (Alasaari ym. 2016, 5, 11.)

Alasaari ja Katainen tuovat esiin selvityksessään myös Pohjoismaiden välisiä eroja. Suomessa, Norjassa ja Tanskassa varhaiskasvatusta määräävät omat lait, kun taas Ruotsissa varhaiskasvatus on osana koululakia (Alasaari ym. 2016, 13). Sukupuolten välistä tasa-

arvoa on Pohjoismaissa kehitetty ja edistetty monien hankkeiden kautta. Alasaari ja Katainen tuovat selvityksessään esiin myös hyviä käytäntöjä edistämään tasa-arvoa varhaiskasvatuksessa, joista yhtenä esimerkkinä näyttäytyy sukupuolisensitiivinen kasvattaminen. Havainnointi, suunnittelu sekä omien asenteiden ja arvojen tiedostaminen auttavat oman työn pedagogisen reflektoinnin kautta kohtaamaan erilaisia tilanteita suunnitelmallisemmin sekä ammattimaisemmin. (Alasaari ym. 2016, 24-25.)

Varhaiskasvatukseen perustuvan varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta laaditaan kunta-kohtaiset paikalliset suunnitelmat ja nämä yhdessä ohjaavat valtakunnallisesti Suomen varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman määräysten mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla sukupuolisensitiivistä. Kasvattajien tulee rohkaista lapsia tekemään valintoja ilman sukupuolisidonnaisia rooleja tai stereotyyppisiä ennako-odotuksia. Henkilöstöltä edellytetään myös herkkyyttä, ammattitaitoa ja sensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. (Opetushallitus 2018, 30,39.)

Lappeenrannan kaupungin Hyvinvointi- ja sivistyspalveluiden toimialan omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan on laadittu kohta sukupuolisensitiivisestä toimintakulttuurista. Sen myötä on huomioitu, että lasten toimintamahdollisuudet varhaiskasvatuksessa ovat perinteisesti kytkeytyneet lasten sukupuoleen ja toimintakulttuurin olevan varsin sukupuolittunut. Suunnitelmallisen ja toiminnallisen tasa-arvotyön myötä pyritään siihen, että kaikilla sukupuolilla olisi samat mahdollisuudet kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. (Lappeenrannan kaupunki 2019, 41.)

Talention (2020) julkaisemassa varhaiskasvatuksen ammattilaisten erikoisnumerossa kerrotaan varhaiskasvatukseen tulevasta tasa-arvosuunnittelusta. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista tulee velvoittavia myös varhaiskasvatuksessa. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan tehty tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia koskeva kirjaus edellyttää muutoksia tasa-arvolaisa asti. Tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara toteaa, ettei sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa ole välttämättä nykypäivän tasolla. Maarianvaara korostaa varhaiskasvatuksen henkilöstön jatko- ja täydennyskoulutusten tärkeyttä. (Ylä-Tuuhonen 2020, 17.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -kehittämishjelma pyrkii kehittämään laatuun ja tasa-arvoon liittyviä haasteita ja epäkohtia varhaiskasvatuksessa. Vuosina 2020–2022 toteutettavan kehittämishjelman hankkeissa haetaan vaikuttavampia keinoja eriarvoistumiskehityksen ehkäisemiseen, varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseen sekä koulutuksellisen tasa-arvon tukemiseen. Ohjelman tavoitteena on saada yhä useampi lapsi varhaiskasvatuksen piiriin ja taata heille tasa-arvoinen alku opinpolulle. Laadukas ja tasa-arvoinen perusopetus on suomalaisen hyvinvointivaltion kulmakivi, joka takaa kaikille taustaan

katsomatta yhdenvertaisen mahdollisuuden oppia elämässään tarvitsemansa taidot. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020.)

Sundell (2012) kertoo Tasa-arvoinen päiväkotihankkeesta. Hankkeen käynnistyessä kahdessa pilottipäiväkodissa Turussa sekä Kauniaisissa, otettiin kestävän muutostyön käynnistämiseen oppia Ruotsin kokemuksista. Folkhälsan 2007 aloittama tasa-arvotyö päiväkodeissa käynnisti Tasa-arvoinen päiväkotihankkeen vuonna 2009. Hankkeessa korotettiin Folkhälsanin ylläpitämien päiväkotien tilannetta ja toimintaa kehitettiin tasa-arvoisempaan suuntaan. Pilottihankkeessa haastettiin normit, jotta sukupuolittuneiden käytäntöjen tiedostaminen mahdollistui ja sukupuoleen liittyvää syrjintää, kiusaamista ja loukkauksista pystyttiin ennaltaehkäisemään. Tavoitteena oli luoda tilaa monenlaisille olemisen tavoille sekä mahdollistaa lapsille sukupuolesta riippumatta kaikenlaisien taitojen ja ominaisuuksien kehittäminen. Hankkeessa pääsääntöisesti käytetty normikriittinen näkökulma mahdollisti lastenkin osallistumisen prosessiin ja lapsia kannustettiin moninaisuuden arvostamiseen. Lasten välistä kilpailua pyrittiin vähentämään ja heitä kannustettiin yhteistyöhön. (Sundell 2012, 125-127, 132.)

Hankkeesta saadut tulokset osoittavat varhaiskasvatuksen työntekijöiden odotusten, asenteiden, työtapojen, lasten kohtaamisen sekä päiväkotiympäristön kehittyneen myönteisempään suuntaan. Hankkeen saaman huomion ansioista kokemuksia, menetelmiä sekä osaa on voitu jakaa tiedotusvälineiden ja koulutuksen kautta. Tasa-arvotyötä edellyttävien uusien työskentely- sekä ajattelutapojen omaksuminen vie varhaiskasvatustyhteisöiltä aikaa, jotta niitä pystytään soveltamaan kasvatustoiminnassa. (Sundell 2012, 133.)

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen oli tarkoitus selvittää, kuinka Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksessa toteutetaan sukupuolisensitiivistä ja -tietoista tasa-arvokasvatusmallia. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään, millaisena varhaiskasvatuksen ammattilaiset näkevät sukupuolisensitiivisen ja –tietoisin kasvatuksen tärkeyden.

Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin varhaiskasvatuksen sukupuolitietoisin ja –sensitiivisen kasvatusmallin merkitystä yksilön kehitykselle sekä herättää ajatuksia siitä, millainen vastuu varhaiskasvatuksella on asiaan. Lisäksi pohdittiin, pääseekö yksilön sukupuoli varhaiskasvatuksessa kehittymään vapaasti ilman normisidonnaisten sukupuoliassosiaatioiden muodostumista sekä miten kasvattajat ottavat arjessa puheeksi sukupuolen moninaisuuden lapsen ikätason huomioiden.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen aineisto koostuu varhaiskasvatuksen ammattilaisten ryhmähaastatteluista, heidän ajatuksistaan ja mielipiteistään. Tutkimuksessa keskitytään seuraaviin kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Miten päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmassa on otettu huomioon sukupuolisensitiivisyys?
2. Kuinka tasa-arvoista kasvatusta toteutetaan päiväkodeissa?
3. Mitä sukupuoleen sekä sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsityksiä, arvoja ja asenteita varhaiskasvatus kasvattajien mielestä lapsille välittää?

Tutkimuksen toteutusta suunniteltaessa käytiin läpi useita aluevaihtoehtoja Etelä-Karjalan varhaiskasvatuksessa. Tutkimus päädyttiin rajaamaan erääseen Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatusalueeseen, johon kuuluu useampi päiväkotiki ja perhepäivähoito.

5.2 Tutkimusasetelma

Tutkimuksellinen lähestymistapa opinnäytetyöhön on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, joka valittiin tutkimuksen suhteellisen pienen osallistujamäärän vuoksi. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein kohtalaisen pieneen määrään tapauksia ja pyritään tulkitsemaan niitä mahdollisimman perusteellisesti (Eskola ym. 2014, 18). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja tutkiminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi ym. 2010, 161).

Laadullisuutta tutkimukseen saadaan keräämällä osallistujilta arvokasta kokemuksellista tietoa. Tutkimuksessa pyritään saamaan vastauksia siihen, mistä tutkitussa ilmiössä on kyse ja tutkimaan ihmisten kokemuksellisia suhteita omaan todellisuuteensa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää tutkimusprosessin mukana (Eskola ym. 2014, 15). Laadullinen tutkimusote soveltuu tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin ja tavoitteiden saavuttamiseen parhaiten.

5.3 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimukseen kerättiin aineistoa kirjallisuuskatsauksella aiheesta sekä tekemällä ryhmähaastatteluja valitun palvelualueen kahden päiväkodin työntekijöille. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä yhdeksän varhaiskasvatuksen opettajaa. Ryhmähaastatteluja oli kaksi ja molempiin oli varattu aikaa 60 minuuttia. Haastatteluista saatiin kokonaisuudessaan kaksi tuntia aineistoa. Varhaiskasvatuksen opettajilla on pedagoginen vastuu lapsiryhmästä ja siksi haastatteluihin oli pyydetty jokaisesta lapsiryhmästä yksi varhaiskasvatuksen opettaja edustamaan oman ryhmänsä toimintatapoja ja periaatteita. Varhaiskasvatuksen opettajille oli annettu haastattelun kysymysrunko etukäteen tutustuttavaksi ja heitä oli pyydetty pohtimaan vastauksia valmiiksi. Haastattelut toteutettiin ryhmissä, jotta kasvattajien välille saataisiin avointa keskustelua ja kokemusten vaihtoa yli ryhmärajojen.

Ryhmähaastattelu on tehokas tiedon- ja aineistonkeruun muoto, koska samalla saadaan usealta henkilöltä tietoa yhtä aikaa. Ryhmän kontrolloiva vaikutus voi kuitenkin näyttäytyä sekä myönteisenä että kielteisenä. Ryhmä voi auttaa muistinvaraisten asioiden muistamisessa ja väärinymmärrysten korjaamisessa. Toisaalta kielteisten asioiden esiintulo voi ryhmässä hankaloitua. Ryhmässä saattaa olla myös dominoivia henkilöitä, jotka pyrkivät määräämään keskustelun suunnan. Näitä seikkoja on tärkeää ottaa huomioon tuloksia tulkittaessa ja johtopäätöksiä tehtäessä. (Hirsjärvi ym. 2010, 210-211.)

Haastatteluihin koottiin avoimia tutkimuskysymyksiä rytmittämistä ja aikataulua varten, varoen kuitenkin strukturoimasta haastatteluja liikaa tavoitellen mahdollisimman vapaamuotoista asiassa pysyvää keskustelua (Eskola ym. 2014, 98). Haastattelut videoitiin ja lopuksi litteroitiin. Litteroinnissa tallennettu laadullinen aineisto kirjoitetaan puhtaaksi sanasanaisesti (Hirsjärvi ym. 2010, 222).

Litteroinnissa ongelmallista on usein saada selvää tilanteista, joissa usea haastateltava puhuu samaan aikaan, samoin kuin tunnistaa kuka puhuu (Eskola ym. 2014, 99). Tästä syystä haastattelut päätettiin videoida, jotta litterointia ei tarvitsisi suorittaa pelkän äänitteen varassa. COVID-19 -viruksen aiheuttaman tilanteen vuoksi haastattelut järjestettiin etäyhteydellä. Haastateltavat työntekijät pysyvät tutkimuksessa täysin anonyymeina.

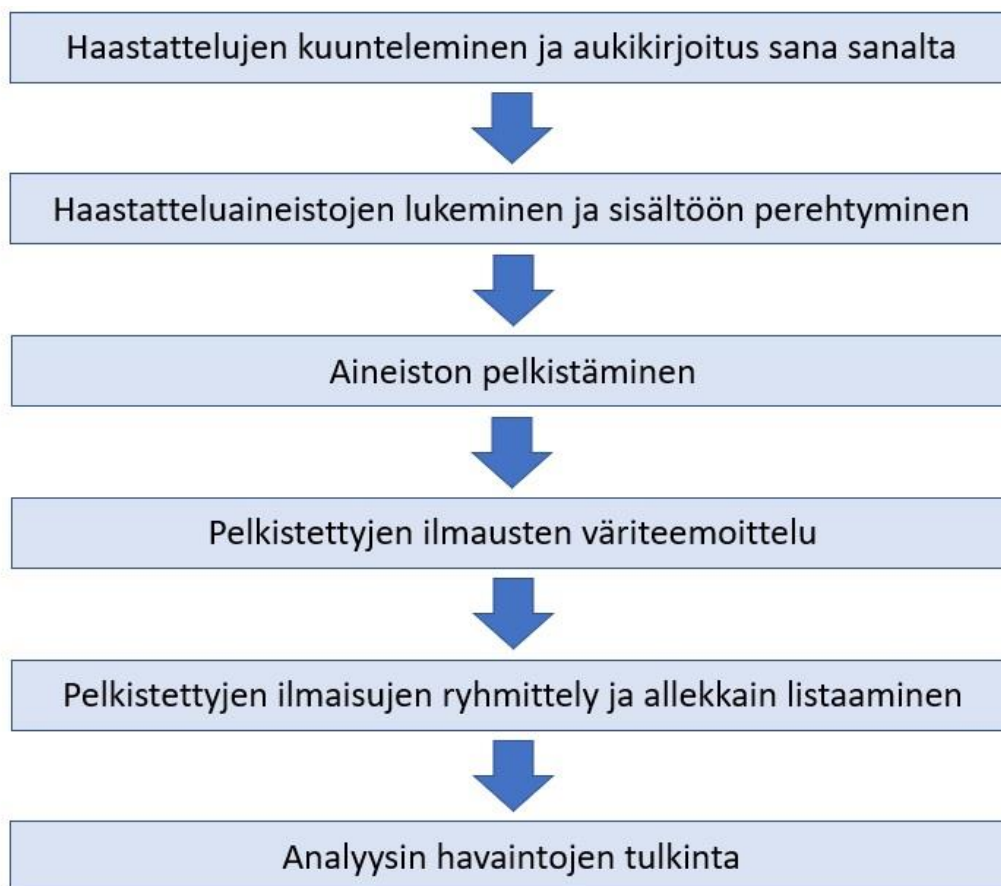
Toisena aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessa käytettiin kirjallisuuskatsausta aiheesta. Teoriaosuutta varten kerättiin kirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia aiheesta saturaation saavuttamiseen asti. Saturaatio eli kylläntyminen saavutetaan, kun kerätyssä aineistossa alkaa kertaantua samat asiat (Hirsjärvi ym. 2010, 182). Saturaation avulla varmistettiin myös objektiivisina tutkijoina pysyminen aineiston suhteen.

Ryhmähaastatteluilla ja kirjallisuuskatsauksella saavutettiin aineistonkeruumenetelmien validiteetti. Validius eli pätevyys tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi ym. 2010, 231). Tutkimuksen teoria-empiria-suhteen vuorovaikutuksella saatiin käytännön kentästä nousevia näkökulmia vahvistettua teorian käsitteellisillä näkökulmilla (Kiviniemi 2001, 72). Haastattelemalla Lappeenrannan varhaiskasvatusalueen ammattilaisia saatiin havainnoitua, kuinka alueella sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus nähdään ja koetaan. Kirjallisuuskatsauksen avulla syvennetään teoriaosuutta laadukkaasti tutkimuksen tasolle. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa mittaustuloksen toistettavuutta eli ei-sattumanvaraisuutta, joka tässä tutkimuksessa saavutettiin useammalla ryhmähaastattelulla (Hirsjärvi ym. 2010, 231).

5.4 Aineiston analysointi

Analyysin tarkoituksena on saattaa hajanainen, kertova aineisto tiivistettyyn ja yleiseen muotoon ja tähän menetelmäksi valittiin aineistolähtöinen teoriaohjaava sisällönanalyysi. Analyysin avulla tavoiteltiin aineiston informaatioarvon kasvua sekä syvää pohdintaa ja jäsentelyä teorian, empirian ja oman ajattelun vuoropuhelun kautta.

Ennen varsinaista analysointivaihetta kerätty analysoitava informaatio litteroitiin yhteneväiseen datamuotoon. Litteroinnin jälkeen aloitettiin analysointivaihe redusoinnalla eli pelkistämällä data. Redusointi tapahtui karsimalla aineistosta tutkimukselle kaikki epäolennainen pois (Tuomi ym. 2018, 123). Redusointivaiheessa pelkistetyt ilmaukset teemoiteltiin eri värikoodein etsimällä samankaltaisia ilmauksia ja värittämällä ne samoilla väreillä. Seuraavaksi värikoodatut ilmaisut ryhmiteltiin omiksi ryhmiksi ja jokaiselle ryhmälle valittiin pääluokka, jonka alle ilmaisut listattiin. Kuviossa 1 esitetään tutkimusaineiston eteneminen vaihe vaiheelta.

Kuvio 1. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen

Analysoinnin lopuksi suoritettiin tulkintavaihe, jossa pohdittiin analyysin havaintoja tehden niistä omia johtopäätöksiä. Tulkinta pitää sisällään aineiston analyysissä esiin nousseiden merkitysten selkeyttämistä ja pohdintaa. Tulkinnan kohteita ja tulkintaongelmia nousee eteen monen tasoisina. On muun muassa pohdittava, kuinka haastateltavien kielelliset ilmaisut näyttäytyvät tulosanalyysissä sekä miten tutkijat ovat ymmärtäneet haastateltavia henkilöitä haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi ym. 2010, 229.)

Yhdistämällä kirjallisuuskatsauksesta kerättyä empiiristä tietoa haastatteluista saatuun kokemukselliseen tietoon, saatiin teoriaohjaava sisällönanalyysi yhdistettyä aineistolähtöisyyteen. Lähtökohdiltaan teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinen sisällönanalyysikin ja tutkimuksen edetessä havaittiin molempien metodien piirteiden täyttyvän analyysissä (Tuomi ym. 2018, 133).

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullinen tutkimus perustuu tutkijoiden avoimeen subjektiveettiin ja sen myöntämiseen, että tutkijat ovat keskeisenä tutkimusvälineenä tutkimuksessaan. Laadullisen tutkimuksen raportit näyttäytyvät usein henkilökohtaisina sisältäen paljon tutkijoiden omaa

pohdintaa, joten pääasiallisena luotettavuuden kriteerinä ovatkin tutkijat itse ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola ym. 2014, 211.)

Tutkimuksen eettinen vastuu on kokonaan tutkijoilla. Ennen tutkimuksen aloittamista tulee hakea tutkimuslupa ja selvittää, tarvitseeko tutkimus eettisen ennakoarvioinnin. Tutkimus pohjautuu hyviin tieteellisiin käytäntöihin, joihin kuuluvat muun muassa tarkkuus, rehellisyys ja huolellisuus tutkimuksen jokaisessa vaiheessa, sen esittämisessä, tulosten arvioinnissa sekä tutkimuksen tallentamisessa. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla tutkimuksessa eettisesti kestäviä sekä tulosten julkaisussa tulee huomioida avoimuus. (TENK 2012; Arene 2019.)

Tutkimuksen uskottavuutta voidaan varmentaa tarkastelemalla vastaavako tutkijoiden käsitteellistykset ja tulkinnat haastateltavien käsityksiä. Haastateltavat voivat olla sokeita kokemuksilleen, joten ei voida sanoa varmaksi, että tutkimuksen uskottavuutta saataisiin lisättyä viemällä tulkintoja haastateltavien arvioitaviksi. Varmuutta tutkimukseen saadaan lisättyä huomioimalla tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat ennakkoehdot ja vahvistuvuutta saadaan vertailemalla vastaavaa ilmiötä tarkastelleiden tutkimuksien tuloksia tämän tutkimuksen tuloksiin. (Eskola ym. 2014, 212-213.)

Tutkimushavaintojen luotettavuus voisi kärsiä, jos tutkimuksessa tyydyttäisiin vain yhden varhaiskasvatusyksikön henkilöstön haastatteluun. Haastatteleamalla useampaa yksikköä havaintoihin saatiin objektiivisuutta ja luotettavuutta.

Ryhmähaastattelutilaisuudessa kunnioitettiin kasvattajien ammattitaitoa sekä koke-
musta. Heidän ajatuksiaan tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta sekä sukupuolisensitiivisyydestä kuultiin arvostelematta tai arvottomatta. Tutkijalla on institutionaalinen asema, jolloin haastateltavan väärin kohtelu saa aivan toisenlaisen merkityksen kuin arkielämän suhteissa (Tuomi ym. 2018, 147).

Tutkijoiden rooli haastatteluissa oli toimia tiedonkerääjinä ja antaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten keskustella heille ennalta kerrotuista aiheista. Haastateltavien itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin vapaaehtoisuudella ja haastateltavilta kerättiin suostumukset tutkimukseen osallistumisesta. Ryhmähaastatteluissa haastateltavien henkilöllisyys ei ollut oleellinen asia tutkimuksen kannalta.

Tietojen käsittelyssä keskeisimmät käsitteet ovat anonymiteetti ja luottamuksellisuus, joten näiden suojaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota koko tutkimusprosessin ajan (Eskola ym. 2014, 57). Tutkimushavaintoja julkistettaessa haastateltavien henkilöllisyys ei saa paljastua, jonka vuoksi tutkimukseen käytettyä aluerajausta ei tässä tutkimuksessa tarkemmin määritellä. Salassapitovelvollisuutta tuli noudattaa ja tutkimushavaintojen analysoinnin

jälkeen kaikki aineistonkeruussa käytetyt lomakkeet ja tallenteet tuli hävittää (Arene 2019; TENK 2019).

Laadulliset tutkimukset ovat pääosin tapaustutkimuksia, joka vaikeuttaa tutkimushavaintojen yleistettävyyttä (Eskola ym. 2014, 66). Havainnot voidaan vertailla muihin tutkimustuloksiin, havaintoihin ja tulkintoihin, muistaen kuitenkin samalla jokaisen tutkimuksen ainutlaatuisuus. Tämän tutkimuksen havainnot puhuvat ainoastaan yhteistyökumppanina olleiden varhaiskasvattajien näkemysten ja kokemusten puolesta.

6 Tutkimushavainnot

6.1 Kasvattajien taustatieto sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Sukupuolineutraaliuden noustessa pinnalle vuosia takaperin, haastateltavat kertoivat kokeneensa sen heille vieraaksi ja jopa negatiiviseksi ajatustavaksi. Kasvattajat totesivat heille olevan tärkeää, että lapset saavat olla omia itsejään ja tuoda vapaasti esiin omia ajatuksiinsa sukupuolestaan. Sukupuolineutraalin kasvatuksen koettiin pahimmillaan sammuttavan lapsen luontaisen innostuksen mielenkiinnonkohteitaan kohtaan. Sukupuolisensitiivisellä kasvattamisella lasta voidaan tukea ja kannustaa hänelle luontaisissa asioissa, joka ruokkii ja vahvistaa lapsen itsetuntoa. Tämän vuoksi kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisen kasvattamisen olevan lähempänä heidän arvomaailmaansa.

Osa haastateltavista ei erottanut sukupuolineutraaliutta sukupuolisensitiivisyydestä, vaan ajatteli niiden termeinä tarkoittavan samaa. Suurimmaksi osaksi käsitteet erotettiin kuitenkin hyvin toisistaan. Sukupuolisensitiivisyys kuvailtiin hyväksyvänä ajatuksena lapsesta lapsesta ihonväriin, sukupuoleen tai mihin tahansa erityisyyteen katsomatta. Lasta kasvatetaan siihen suuntaan, kun hän on itse kasvamassa ja tuetaan siinä.

Sukupuolisensitiivisyys nähtiin tyttöjen ja poikien välisten roolijakojen tiedostamisena. Sukupuolisensitiivisyyden koettiin tuoneen kasvattajien toimintaan ajatusta, että lapsi ei voi olla ikinä liian tyttömäinen tai liian poikamainen. On täysin oikein antaa jokaisen olla juuri niin tyttömäinen tai poikamainen, kuin haluaa, jota taas sukupuolineutraaliudessa ei sallittaisi. Sukupuolineutraaliuden kuvailtiin tekevän ihmisistä samaa harmaata sakkia olevia henkilöitä, joka häivyttäisi sukupuolierot kokonaan. Kasvattajat vieroksuivat ja pitivät omituisena ajatusta siitä, etteivät saisi päiväkodin arjessa käyttää enää ”tyttö” ja ”poika” ilmaisuja. Lapsia ei saisikaan nähdä tyttöinä tai poikina, vaan henkilöinä ja lapsina.

Sukupuolen moninaisuuden havaittiin tulevan esiin ainoastaan sukupuolisensitiivisyyden kautta. Suurin osa kasvattajista koki, että työn puolesta tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta ei päivitetä tarpeeksi ja koulutuksia aiheesta on hyvin vähän. Tiedonsaannin suhteen kasvattajat olivat yksimielisiä siitä, että kasvattajan tulee itse olla kiinnostunut sukupuolen moninaisuudesta ja etsiä oma-aloitteisesti sekä aktiivisesti tietoa sitä saadakseen. Vaikka sukupuolisensitiivinen kasvattaminen nähtiin tärkeänä varhaiskasvatuksessa, todettiin sen jääneen aiheena muiden varhaiskasvatuksen kentällä tapahtuvien projektien jalkoihin.

Tiedonsaannista ja koulutuksista puhuttaessa kertoivat yhdeksästä varhaiskasvatuksen opettajasta kaksi käyneensä aiheita käsittelevässä koulutuksessa lähes 10 vuotta sitten. Toisessa haastattelussa nousi esiin heidän päiväkodissaan juuri alkanut tasa-

arvokoulutus. Kasvattajat osasivat kertoa, että jonkinlainen tasa-arvoprojekti on kyseessä, jota päiväkodin kasvattajista koottu tiimi toteuttaa. Haastatteluun osallistuneista kuitenkin kukaan ei kuulunut projektin tiimiin eikä näin ollen osannut kertoa mistä koulutuksessa oli tarkemmin kyse. Osa kasvattajista pohti koulutuksen tärkeyden korostumista siinä vaiheessa, jos ryhmän perheiden toimesta nousisi tarpeita, jotka edellyttäisivät kouluttautumista. Suurin osa kasvattajista kuitenkin omalta kohdaltaan koki, ettei lisäkoulutukseen ole tällä hetkellä tarvetta.

Eräs kasvattajista kuvaili haastattelussa tilannetta, jossa hän oli kollegansa kanssa ajautunut mielipiteitä jakavaan keskusteluun lapsiryhmän uusista leluista. Uudet lelut oli hankittu lasten toiveiden pohjalta, mutta kollegan mielestä lelut eivät olleet tarpeeksi poikamaisia poikavoittoiseen lapsiryhmään. Kasvattaja kertoi hämmentyneensä huomattessaan, että vielä tänä päivänä joku kasvattaja voi ajatella, että on tyttöjen ja poikien leluja. Kasvattaja totesi kokemuksensa pohjalta, että olisi tärkeää puhua sukupuolisensitiivisyydestä enemmän ja saada koulutusta asiasta.

Haastatteluissa kävikin ilmi, että kasvattajien mielestä osalla heidän kollegoistaan on isoja aukkoja sukupuolen moninaisuutta koskevassa tietämyksessä. Eräs kasvattajista muisteli kollegoidensa kanssa käytyä keskustelua, jossa oli havainnut, että moni kasvattaja ei tiedä sukupuolisensitiivisestä kasvattamisesta yhtään mitään. Tietoisuuden lisäämisen sukupuolten moninaisuudesta ja sukupuolisensitiivisestä kasvattamisesta nähtiin olevan hyvin pitkälti työntekijöiden oman kiinnostuksen varassa. Tietoisuuden lisäämisen koettiin olevan riippuvainen kasvattajien omasta halusta ammatilliseen kasvuun ja kehitykseen.

6.2 Kasvattajien ajatuksia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Kasvattajat kertoivat sukupuolisensitiivisen kasvattamisen merkitsevän heille stereotyyppisistä poistumisista. Kasvattajat kokivat tärkeäksi, että jokainen lapsi nähdään ainutlaatuisena yksilönä ja että hänen itsetuntoaan, itsearvostustaan sekä käsitystään omasta itsestään tuetaan sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella. Eräs kasvattajista kertoi sukupuolisensitiivisen kasvattamisen olevan hänelle pysähtymisen paikka, jolloin hän tarkastelee omia arvojaan ja toimintaansa erilaisissa tilanteissa lasten kanssa. Pysähtymällä hän myös perustelee tekemiään valintoja itselleen ja pohtii, miksi toimii tietyllä tavalla ja toimiiko sukupuolistereotyyppien mukaisesti. Toisessa haastattelussa kasvattajat yhdessä totesivatkin tärkeäksi pysähtyä kiireisen arjen keskellä aika-ajoin pohtimaan kriittisesti omaa, ryhmän sekä talon toimintaa tarkastelemalla kuinka asiat arjessa toteutuvat.

Kasvattajat pohtivat, toteuttavatko he omassa toiminnassaan sukupuolistereotyyppioita vai rikkovatko niitä. Sukupuolisensitiivisyyden koettiin olevan niin vahvana arjen toiminnassa,

etteivät kasvattajat huomaa sitä itse edes erikseen aina toteuttavansa. He kertoivat myös tarkastelevansa omaa herkkyyttään kuulla, nähdä ja tarjota monipuolisesti toimintaa ja erilaisia vaihtoehtoja lapsille tekemättä valintoja heidän puolestaan. Sukupuolten välisiä eroja kasvattajat kertoivat havainnoineensa monissa tilanteissa. Eräs kasvattajista muun muassa pohti, että tyttöjen oppimis- ja keskittymisvaikeudet jäävät varhaisessa vaiheessa huomaamatta, sillä tytöt nähdään usein haaveilijoina. Poikien kohdalla nähdään herkemmin keskittymisvaikeuksia kuin tytöillä. Vaikka sukupuolittavia ajattelutapoja on edelleen huomattavissa, kasvattajat kertoivat myös, että poikien herkkyyttä osataan huomioida. Vanhempien kanssa käydyissä varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa ovat perheet tuoneet pinnalle poikiensa herkkyyttä ja kuinka toivovat sitä päiväkodissa huomioitavan.

Kasvattajien pohtiessa lapsen biologisen sukupuolen vaikutusta, siihen millaisia odotuksia kasvattajilla heitä kohtaan ilmenee, eräs kasvattajista totesi lapsen biologisen sukupuolen vaikuttavan joidenkin kasvattajien odotuksiin. Samalla hän myös ilmaisi, että näin ei saisi olla. Kasvattajien pohtiessa omaa toimintaansa arjessa, he kuitenkin kokivat kohtaavansa lapset tasavertaisesti. Arjessa kaikki lapset muun muassa siivoavat jälkiään ja pukevat oman yksilöllisen kehityksensä ja osaamisensa mukaan, sukupuoleen katsomatta.

Kasvattajat pohtivat omaa lapsuuttaan, kasvatustaan ja aikaa, jolloin oli tapana ajatella ja otellusti enemmän tyttöjen ja poikien leikeistä sekä tavoista. Kasvattajat tiedostivat, että he ovat oman kasvatuksensa tulos ja heidän toiminnassaan saattaa olla paljon manereita ja tiedostamatonta toimintaa sukupuolijaotteluun liittyen. Kasvattajat esimerkiksi havaitsivat uuden lapsiryhmän sukupuolijakauman nähdessään tekevänsä ennako-odotuksia tyttöjen ja poikien välille. Poikavoittoisen ryhmän kohdalla pääsivät valloilleen stereotyyppiset ajatukset, että on tulossa vauhdikas vuosi, sillä pojat ovat nopeita, vilttejä ja äänekkäitä tyttöihin verrattuna tai ryhmän kahdesta työstä tulisi automaattisesti kaverit toisilleen. Kasvattajat kuitenkin tiedostivat, että nämä olivat vain ennakkokäsityksiin pohjautuvia ensiajatuksia ja mielikuvia. Juuri näissä tilanteissa kasvattajat kertoivat olevan tärkeää pysähtyä tarkastelemaan omia ajatuksiaan. Kasvattajat painottivat, että ennakkokäsityksistä huolimatta todellinen tilanne nähdään vasta, kun tavataan lapset ja tutustutaan heihin persoonina. Kasvattajat mielsivät omien ennako-oletusten tai stereotyyppisten ajatusmallien tiedostamisen tärkeäksi, etteivät ne ala näkymään heidän työssään ja välity lapsille.

6.3 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuminen arjen toiminnassa

Kysyttäessä kasvattajilta, onko päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmissa otettu huomioon sukupuolisensitiivisyys, kasvattajat kertoivat varhaiskasvatussuunnitelmassa olevan kuusi riviä mainintaa sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatussuunnitelman pohdittiin sisältävän otteita tasa-arvoisuudesta ja yhdenvertaisuudesta, mutta termiä

sukupuolisensitiivisyys ei muistanut monikaan kasvattajista varhaiskasvatussuunnitelmasta löytäneensä. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen maininnat nähtiin niin valtakunnallisessa, paikallisessa kuin yksilöllisissäkin varhaiskasvatussuunnitelmissa melko vähäisinä ja yleisluontoisina. Eräs kasvattajista muisteli esiopetussuunnitelmassa puhuttavan lapsen arvostamisesta, arvosta, oikeuksista ja oikeudesta olla sellainen kuin on. Sanaa sukupuolisensitiivisyys hän ei esiopetussuunnitelmasta löytänyt, mutta ydinasioiden hän kertoi sieltä löytyvän eri sanoin muotoiltuna.

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman tiedettiin velvoittavan tasa-arvoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen, joiden kerrottiin näkyvän vahvasti päiväkodin jokaisen ryhmän omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kasvattajat kertoivat sukupuolisensitiivisyyden kulkevan tiedostamatta mukana heidän kohdatessaan lapsia yksilöllisesti ja toteuttaessaan lasten henkilökohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia.

Sukupuolisensitiivisyyden nähtiin toteutuvan päiväkodin arjessa arvojen ohjaaman konkreettisen toiminnan ja keskustelujen kautta. Kasvattajat kokivat näkevänsä ja kohtelevansa lapsia yksilöinä antaen heille mahdollisuuksia vaikuttaa osallisuuden myötä. Kasvattajat kertoivat välttävänsä arjessa tyttö-poika-jaottelua ja tarjoavansa lapsille monipuolisesti leikki-, retki- ja liikuntamahdollisuuksia riippumatta heidän iästään tai sukupuolestaan.

Sukupuolisensitiivisyys nähtiin luontaisena piirteenä päiväkodin toimintakulttuurissa niin kasvattajien kuin lastenkin osalta. Lasten havaittiin ajattelevan laajasti, pohtivan omia asenteita ja peilaavan aikuisten reaktioita. Kasvattajat kertoivat puhuvansa sukupuoleen liittyvistä asioista lasten kanssa muun muassa värien ja pukeutumisen kautta. Kasvattajat huomioivat arjessa tilanteita, joissa lapset alkavat käyttäytyä rajoittavien stereotyyppien mukaisesti ja kertoivat tällöin ohjaavansa lapsia vaihtoehtoiseen suuntaan tarjoamalla myös sukupuoliroolijakoa ja normeja rikkovia toimintatapoja.

Lasten ja perheiden kanssa kerrottiin työskenneltävän avoimesti, mutta herkästi. Lapsilta tuleviin kysymyksiin vastataan rehellisesti ja suoraan ikätasoon sopivalla tavalla. Kasvattajat totesivat, että täytyy olla herkillä, kun käy lasten kanssa asioita läpi sensitiivisesti ja arvostavasti, ettei kenellekään tule häväistyä oloa tai koe tulevansa nolatuksi.

Kysyttäessä kasvattajilta, onko sukupuolella merkitystä leikin valinnassa ja arjen toiminnassa, kasvattajat kertoivat harjoitelleensa lasten kanssa, että kaikki leikit kuuluvat kaikille. Lapset ovatkin oppineet ohjautumaan itsenäisesti erilaisiin leikkeihin. Eräs haastateltavista totesi, että jokaiselle lapselle ne "sukupuolioletetut" leikit eivät välttämättä ole hänelle edes luontevia. Esimerkkinä hän puhui lapsesta, joka mieltäisi itsensä pojaksi, mutta haluaisi silti leikkiä barbeilla. Eräs kasvattajista muistuttaa, että myös prinsessaleikeistä, glitteristä ja

vaaleanpunaisesta nauttivaa tyttöä saa kannustaa ja tukea siinä ilman, että häntä täytyisi alkaa ohjata hänelle luonnollisten asioiden ääreltä pois.

Varhaiskasvatuksen todettiin myös välittävän lapsille perinteitä muun muassa perinneleikkien myötä. Kasvattajat kertoivat, että päiväkodissa oli leikitty perinteisiä tyttöjen ja poikien hakutansseja ja lapset olivat näistä nauttineet. Kasvattajat kertoivat hakutansseissa ”härkäparien” olevan myös sallittuja, vaikka kyse olikin perinneleikistä. Toisessa haastattelussa kasvattajat kertoivat lapsien leikkitreffitä, joissa arvotaan lapsille yksi tai kaksi leikkikaveria ja heille leikki. Lapset ovat nauttineet leikkitreffitä ja toivoneetkin usein arvontaa uudelleen. Monet lapsista hakeutuvat usein samoihin leikkeihin ja leikkiporukoihin, johon arvonta on tuonut vaihtelua ja uusia kokemuksia.

Eri sukupuolta olevien lapsien nähtiin haastatteluissa leikkivän luontevasti keskenään. Eräs haastateltavista kertoo leikistä, jossa poika oli pukeutunut Elsa-mekkaan ja tyttö työmiesasuun. Molemmat olivat nauttineet haltioissaan omista rooleistaan ja kohta vaihtaneet niitä, näkemättä tätä leikissään mitenkään epänormaalina. Haastatteluissa todettiin, että pienet lapset eivät näe oudoksi käyttäytyä omalle biologiselle sukupuolelleen epätyypillisesti leikeissä. Vasta hieman vanhempien lasten kanssa alkaa herätä keskusteluja ja ihmettelyä kyseisestä käytöksestä.

6.4 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys lapsen kannalta

Kysyttäessä kasvattajilta, mitä sukupuoleen ja moninaisuuteen liittyviä käsityksiä, arvoja ja asenteita varhaiskasvatus lapsille välittää, kasvattajat pohtivat miesten vähyyttä päiväkodeissa, joka nähtiin ongelmallisena sukupuolten moninaisuuden kannalta. Varhaiskasvatuksen naispainotteisen henkilöstön pohdittiin välittävän lapsille mallia yhteiskunnasta, jossa naisille kuuluvat hoiva- ja opetusroolit. Miehiä toivottiin näihin ammatteihin nykyistä enemmän. Eräs kasvattajista toivoi myös enemmän eri sukupuolien ja kansallisuuksien edustajia päiväkoteihin tuomaan moninaisuutta ja rikkautta henkilökuntaan. Kasvattajat kertoivat, että monikulttuurisilla alueilla sukupuoliroolien koettiin näkyvän todella vahvana.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen todettiin tukevan ja kehittävän lapsen itsetunnon ja sukupuoli-identiteetin kasvua sekä vahvistavan lapsen positiivista minäkuvausta. Toisen päiväkodin kasvattajat mainitsivat yksikössä käytettävän positiivisen pedagogiikan ja päiväkodin oman vahvan arvoperustan tukevan sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Kasvattajat kokivat, että lapsille ajan myötä luonnollisesti hahmottuu sukupuolisensitiivinen ajattelutapa, kun he saavat päiväkodissa itse valita leikkinsä ja leikkiroolinsa. Kasvattajat totesivat, että lasta ei saa lokeroida tai hänen omaa itseään tukahduttaa. Tärkeäksi koettiin mahdollistaa lapsen

oman identiteetin ja minäkuvan luonnollinen kehitys. Kasvattajien ja vanhempien rooli nähtiin tässä tärkeänä tukena.

Yksi kasvattajista nosti esiin, millainen merkitys lapsen itsetunnon vahvistumisella on lapsen tulevaisuuden kannalta. Lapsen musertuneen itsetunnon ja itseluottamuksen todettiin heikentävän tai jopa estävän uuden oppimista, joka voi vaikuttaa myöhemmin lapsen koulumenestykseen. Kasvattajat kokivat, että varhaiskasvatuksessa on tärkeää kuulla herkästi lasta ja tunnistaa hänen mielenkiinnon kohteitaan tarjoten lapselle mahdollisuuksia rakentaa ja kehittää hänelle itselleen luonnolliselta tuntuvia puolia. Eräs kasvattaja kertoi mielenpainuvista tapauksista työurallaan, joissa lapsi koki syntyneensä väärään sukupuoleen. Kasvattaja muisteli, kuinka haastavaa oli käydä vanhempien kanssa keskusteluja lapsen sukupuolesta sekä tukea ja huomioida lasta kasvattaen hänen itsetuntoaan.

Kasvattajat tiedostivat, että heidän omat asenteensa ja mitä he puhuvat, välittyvät suoraan lapsille. Eräs haastateltavista huomaa toimintansa hioutuneen tietoisuuden myötä vielä kunnioittavampaan ja suvaitsevaisempaan suuntaan. Tärkeänä nähtiin, että varhaiskasvatuksessa opetellaan arvostamaan itseään ja muita sekä antamaan muille arvoa sellaisina, kun he ovat. Päiväkodissa keskenään toimeen tulemisen oppimisen nähtiin vaikuttavan ennaltaehkäisevästi myös syrjintään ja kiusaamiseen. Kasvattajat yksimielisesti toivoivat lasten oppivan toimintakulttuurissaan hyväksymään erilaisuutta, arvostamaan toisiaan sekä kasvattavan vuorovaikutustaitojaan myös riidellen ja sopien.

Eräs kasvattaja pohti lasten kotona vallitsevien arvojen merkitystä ja niitten vaikuttavuutta lapseen. Pohdittavaksi nousi, vallitseeko kotona stereotyyppinen ajattelu naisen ja miehen paikasta vai toteutuuko sukupuolisensitiivinen kasvatusta myös kotona. Kasvattajat kertovat havainneensa, että lasten toiminnan ja leikkien valinnoissa peilautuu, miten kotona puhutaan ja millaiset arvot siellä vallitsevat. Kasvattajat pohtivat, että joidenkin perheiden arvot ja toiminta voivat olla ristiriidassa päiväkodin avoimen suhtautumisen kanssa. Kasvattajat kokivat haasteellisena toteuttaa sukupuolisensitiivistä kasvatusta, jos lasten perheissä vallitsee eri arvomaailma. Useat kasvattajista kertoivat puuttuvansa nopeasti päiväkodissa ilmeneviin tilanteisiin, joissa vanhemmat alkavat ruokkia puheessaan stereotyyppistä ajattelumallia sukupuolirooleista. Vanhemmat ovat kuitenkin olleet pääosin tyytyväisiä kuullessaan, että lasten leikit ovat menneet yli sukupuolirajojen. Kasvattajat kokivat vanhempien ennakkokäsityksiin ja stereotyyppisiin ajattelumalleihin puuttumisen tärkeänä, sillä kyseisen suhtautumisen nähtiin tuhoavan heidän tekemäänsä hyvää työtä tasa-arvokasvatuksen suhteen. Kasvattajat kertoivat keskustelleensa sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä asioista vanhempien kanssa. Keskustelujen perusteella vanhemmilta ei kuitenkaan ole nousut tarpeita näiden asioiden pinnalle nostamiselle lapsiryhmissä.

6.5 Johtopäätökset

Haastatteluissa kasvattajat kertoivat ajatuksiaan sukupuolisensitiivisestä kasvattamisesta. Aihe herätti toiveiden mukaista avointa keskustelua ja kaikilla kasvattajilla oli oma ajatusyhteys sukupuolisensitiivisyyteen. Yhdistäviksi ajatuksiksi sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta nousivat: lapsen kohtaaminen yksilönä, ajatus lapsesta lapsena sukupuoleen katsomatta, lapsen tukeminen ja rohkaisu arjen valinnoissa, monipuolisten valintojen tarjoaminen yli sukupuolirajojen sekä oman toiminnan kriittinen tarkastelu, arviointi ja kehittäminen. Kasvattajat puhuivat mieluummin tasavertaisesta yksilöllisyyden huomioimisesta ja sallivuudesta kuin sukupuolisensitiivisyydestä, mutta samalla totesivat näiden linkittyvän yhteen eri termistön kautta.

Sukupuolisensitiivisen ja -neutraalin kasvatuksen käsitteiden erojen tunnistaminen tuntuu elävän vielä osittain murrosvaihetta. Käsitteet ovat nousseet pinnalle ja keskusteluun viime vuosikymmenen aikana ja sukupuolisensitiivisyys näistä uusimpana saatetaan sekoittaa sukupuolineutraaliin ajatusmalliin. Sukupuolineutraali ajattelu varhaiskasvatuksessa johtaa sukupuolen huomiotta jättämiseen, joka voi estää sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioimista ja huomaamista. Neutraali määrittyy samankaltaisena toimintatapana ja tasaisuutena persoonaeroista huolimatta. Tällöin lasten persoonaerot jäävät huomioimatta, sillä neutraali ajattelu estää näkemästä lasten ainutlaatuisuutta ja erilaisuutta, mitä myös haastattelun kasvattajat vastauksissaan korostivat. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 25.)

Haastattelupäiväkotien välillä havaittiin eroja sukupuolittavien ilmauksien käytössä. Erään päiväkodin kasvattajat käyttivät puheessaan ja esimerkeissään vaihtoehtoina tyttöä ja poikaa sukupuolista puhuessaan, kun taas toisen päiväkodin kasvattajat nostivat puheessaan vaihtoehtoiksi myös ”jonkun muun” tai ”jotain tytön ja pojan väliltä”. Kasvattajat kokivat toimivansa sukupuolistereotyyppien vastaisesti, mutta osa tuotti samalla puheessaan kahtiajakoista ajatusta kahdesta sukupuolesta, työstä ja pojasta. Riskinä tässä on, että kasvattajat tuottavat samanlaista tiedostamatonta puhetta arjessa lapsien keskuudessa ja välittävät näin kyseistä kahtiajaon ja vastakkain asettelun ajatusmallia myös lapsille. Tasa-arvotyön yhtenä periaatteena pidetään sitä, ettei aikuisia tai lapsia puhutella sukupuolittuneilla nimityksillä (Teräs 2012, 115).

Kasvattajat vieroksuivat ja pitivät omituisena ajatusta siitä, etteivät saisi päiväkodin arjessa käyttää enää ”tyttö” ja ”poika” ilmaisuja. Kasvattajat perustelivat tarvettaan käyttää ilmaisuja sillä, että lapset kuitenkin päiväkodissa ovat tyttöjä tai poikia, eikä kyseistä puhuttelutapaa suoranaisesti nähty sukupuolittavana käytäntönä. Kuten tässä työssä on aikaisemmin mainittu, jättävät ajatukset sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolisensitiivisyydestä taakseen käsityksen sukupuolesta kahtena toisilleen vastakkaisena ominaisuutena ja

sukupuolena. Kasvattajien ”tytöttely” ja ”pojittelu” eivät ilmaisuina itsessään tuota sukupuolten välistä epätasa-arvoa, mutta ne kuitenkin korostavat mielikuvaa pelkästään kahdesta sukupuolesta ja vahvistavat näin sukupuolten vastakkainasettelua ja kahtiajaon näkökulmaa (Teräs 2012, 115). Eräs kasvattajista toikin esiin näkökulman, että ”tytöttely” ja ”pojittelu” on epäkunnioittavaa, sillä lapsilla on nimet. Nimillä puhutellessa välitetään lapsille arvostusta heitä kohtaan, korostetaan yksilöllisyyttä kohtaustilanteissa ja samalla vältetään käyttämästä tyttö-poika-jaottelua.

Haastattelujen perusteella tasa-arvotyön ja sukupuolisensitiivisen pedagogiikan täydennyskoulutukselle ei nähty tällä hetkellä tarvetta, sillä moninaisuuden kysymykset eivät olleet nousseet pinnalle päiväkotiryhmän lapsien tai perheiden taholta. Tämä herättää pohdintaa siitä, että vaikka perheet tai lapset eivät aktiivisesti toisikaan ilmi sukupuolen moninaisuutta, normeista poikkeavaa ajattelua tai toimintaa, ei tämä kuitenkaan tarkoita, etteivät ilmiöt koskettaisi perheitä ja etenkin lapsia tulevaisuudessa. Jos varhaiskasvatuksen vastuu nähdään lasten tulevaisuuden kannalta suurena, on mielenkiintoista huomata, ettei tämän tutkimuksen perusteella sukupuolen moninaisuutta koeta kuitenkaan tarpeelliseksi aktiivisesti nostaa esille, ennen kun siihen herää tarve ryhmän sisältä. Sateenkaariperheet ry:n (2020) mukaan silloinkin, kun varhaiskasvatuksen ryhmässä ei ole sateenkaariperheiden jäseniä tai sukupuoleltaan erityisiä lapsia, on perheiden monimuotoisuudesta puhuminen tärkeää. Kaikkien lasten on helpottavaa ja avartavaa kuulla, että on olemassa monenlaisia perheitä, monia erilaisia tapoja tulla vanhemmaksi sekä moninaisia tapoja ilmaista omaa sukupuoltaan. (Sateenkaariperheet ry 2020, 3.)

Vilkan (2010) mukaan tiedon leviäminen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ei ole riittävää kasvatusalan ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten keskuudessa. Tietoa tarvitaan, jotta vältytään vanhaan tietoon pohjautuvien asenteiden siirtymästä sukupolvelta toiselle. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta sukupuolen moninaisuutta koskevan tiedon jakaminen kaikkien lasten kohdalla korostuu. Tietoa tarvitsevat myös sukupuolinormeihin menevät lapset, sillä moninaisuus on läsnä myös heidän maailmassaan. (Vilka 2010, 63, 108.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen maininnat varhaiskasvatussuunnitelmissa nähtiin melko vähäisinä ja yleisluontoisina. Tulisiko sukupuolisensitiivisyyttä korostaa enemmän varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa? Ylitapio-Mäntylä (2012) pohtii varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavia suunnitelmia sukupuoleen liittyvien kirjausten sekä tasa-arvon kannalta. Kirjauksissa on havaittavissa, että sukupuoli ja tasa-arvo on kirjoitettu suunnitelmiin varsin yleisluontoisesti. Huomioitavaksi Ylitapio-Mäntylä nostaa myös yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmien korostumisen niissä kirjauksissa, joissa puhutaan erilaisista

kielistä ja kulttuureista sekä lapsen hyvinvoinnin edistämisestä. Suunnitelmissa ei pohdita asioita käytännön tasolla, joka voi vaikuttaa siihen, etteivät ammattikasvattajat saa suunnitelmista konkreettisia suuntaviivoja tasa-arvokasvatukseen. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 55-56.)

Varhaiskasvatussuunnitelmien sisältöä tarkasteltaessa kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisyyden sisältyvän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteiden alle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tiedettiin velvoittavan tasa-arvoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Myös Suomen tasa-arvolaki on huomionut sukupuolen moninaisuuden vuodesta 2015 lähtien. Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella sekä velvoittaa koulutuksen järjestäjiä, työnantajia ja viranomaisia ennaltaehkäisemään syrjintää tavoitteellisesti sekä suunnitelmallisesti (THL 2020).

Kiusaamisen ja syrjinnän näkökulma jäi haastatteluissa odotuksiin nähden melko suppeaksi. Eräs kasvattaja toi esiin toistuvasti huolensa lasten itsetunnon kehittymisestä ja sen vaikutuksesta kiusaamiseen. Lapsen itsetunnon kasvun ja tukemisen kautta lapsen tiedetään oppivan arvostamaan itseään ja tätä kautta myös muita. Hyvän huomaaminen, kannustaminen ja kehuminen nähtiin lapsen itsetuntoa vahvistavana. Lasta kehumalla kasvattaja voi ohjata lapsen havaintoja ja välittää samalla lapselle tietoa siitä, millaiset toimintatavat ovat toivottuja ja mitä arvostetaan (Teräs 2012, 104). Ylitapio-Mäntylän (2012) mukaan sukupuolittuneiden käytäntöjen ja tasa-arvoasioiden esiin nostaminen varhaiskasvatuksessa ehkäisee erilaisuudesta johtuvaa kiusaamista ja luo muita kunnioittavaa ja arvostavaa kasvatusyhteisön ilmapiiriä. Erilaisuutta arvostavassa kasvatusyhteisössä vahvistetaan lapsen hyvinvointia ja samalla tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä tasapainoista nuoruutta sekä aikuisuutta kohti. Tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen toiminnan luomat suotuisat olosuhteet vaikuttavat ennaltaehkäisevästi myös syrjäytymiseen. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 19.)

Kasvattajat kertoivat keskustelleensa sukupuoleen liittyvistä oletuksista lasten kanssa leikkien, värien ja pukeutumisen kautta. Keskustelua on herännyt tilanteissa, joissa lapset ovat alkaneet ihmettelemään toisten lasten sukupuoliroolijakoa ja normeja rikkovaa käytöstä. Huuska ja Karvinen (2012) toteavat, että keskustelu sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta päiväkodissa on hyvä sitoa osaksi lasten kokemusmaailmaa ja arkea. Näin lapset oppivat sukupuolen moninaisuuden olevan osa tavallista elämää ja asia, mistä on sallittua puhua. Puhumisen tärkeys korostuu sukupuolen variaatioon liittyvien voimakkaiden kulttuuristen ennakkoluulojen ja myyttien kohdalla, jolloin vastuullisten kasvattajien asiantieto vähentää kyseisiä ennakko-oletuksia. Puhumattomina ennakkoluulot

voivat heijastua lasten kasvua vaikeuttavina tekijöinä ja aiheuttaa lapsille erilaisuuden tunteita. Sukupuoleen liittyvillä ennakkoluuloilla on vaikutusta ryhmässä esiintyvään kiusaamiseen tai syrjintään. Vilkka (2010) toteaa, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta tietämätön tai riittämättömästi tietävä lapsi kohtelee usein syrjivästi itselleen outoa ja vierasta, joka voi näkyä käytöksessä sukupuoleltaan moninaista lasta kohtaan (Vilkkä 2010, 133). Sukupuolen moninaisuudesta puhuminen ja sen arkipäiväistäminen voidaankin nähdä yhtenä askeleena kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. (Huuska ym. 2012, 48-47.)

Kasvattajien omat elämäkokemukset vaikuttavat heidän työssään. Kasvattajien on tärkeää tiedostaa, että heidän oma kasvatuksensa peilautuu heidän toimintaansa, jossa voi olla paljon tiedostamattomia piirteitä sukupuoli- ja arotteeluun liittyen. Se, kuinka on itse tullut kohdatuksi poikana, miehenä, tyttönä tai naisena, voi heijastua kasvattajan omaan toimintaan. Kasvattajien tulee myös tiedostaa sukupuoleen ja muihin lasten välisiin eroihin liittyviä asenteita, sillä ne kuuluvat puheessa ja näkyvät ilmeissä, eleissä ja toimintatavoissa. Usein huomataan, että aikuiset asettavat ja lapset rikkovat sukupuolistavia käytäntöjä. Lapset haastavat aikuisia ja toisiaan rikkomaan stereotyyppistä sukupuolen kahtiajakoa omalla esimerkillään. Lapset voivat yllättää kasvattajia arjessa toimimalla vastoin kasvattajien sukupuoli-järjestyksiä. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 282-283, 285.)

Päiväkotien henkilöstön sukupuoli-jakauma herätti myös keskustelua haastatteluissa. Naisvaltaisen varhaiskasvatusalan nähtiin tuottavan naistapaista hoivatyön mallia lapsille ja siksi kasvatusalalle halutaankin lisää eri sukupuolten edustajia työskentelemään naisten rinnalle. Tapaisuus ei ole ainoastaan yksilön ominaisuus, vaan se luonnehtii yksilön toiminnan jatkuvuutta: esimerkiksi mies varhaiskasvatuksen opettajana toimii naistapaisesti hoivaamalla päiväkodin lapsia. Hyvänolontunteen tuottamista ja toisista huolehtimista pidetään feminiinisinä ominaisuuksina ja naisten katsotaan myös olevan sensitiivisiä aistimaan toisten ihmisten tarpeita. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 287-288.) Haastatteluissa kasvattajat toivoivatkin, että tulevaisuudessa myös miehet olisivat vahvemmin edustettuna kasvatusalalla rikkomassa oletuksia hoivatyön naisvaltaisuudesta.

Kasvattajilta kysyttiin, vaikuttaako lapsen biologinen sukupuoli kasvattajien odotuksiin. Kysymyksen vastauksissa oli havaittavissa hajontaa kasvattajien välillä. Osa kasvattajista koki ja myönsi, että biologinen sukupuoli vaikuttaa odotuksiin ja osa totesi, ettei näin ole. Jälkimmäisestä kasvattajajoukosta todettiin, että muun muassa pukemis- ja ruokailutilanteissa sukupuoli-eroja ei havaita. Kasvattajat kokivat, että kaikilta lapsilta odotetaan yhdenvertaisesti asioita ikätaso huomioiden. Teräs (2012) mainitsee kuitenkin useammasta tutkimuksesta (Eidevald 2009, Odenbring 2010, Värtö 2000 ja Lappalainen

2004), joissa on havaintoja tyttöjen ja poikien epätasa-arvoisesta huomioinnista. Tutkimuksissa tarkastellaan muun muassa lapsien kehumista ja auttamista eri tilanteissa. Eidevald (2009) havainnoi pukemistilannetta, jossa tytöt saivat pyytämättään apua kolmesti, poikien saadessa apua pyytämättään peräti 62 kertaa (Eidevald 2009). Kehut ja auttamiset päiväkodissa kertovat kasvattajien odotuksista ja vaatimuksista biologisen sukupuolen suhteen. Tutkimuksista voidaan päätellä, että epätasa-arvoisuutta löytyy, mutta samalla herää kysymys, havaitsevatko kasvattajat tätä itse toiminnassaan? (Teräs 2012, 107-111.) Paumo (2012) havaitsee päiväkotien epätasa-arvoittavien käytäntöjen olevan usein hyvin hienovaraisia ja rakenteellinen osa päivittäistä toimintaa, että ilman työyhteisön ulkopuolista apua ja tarkastelua ne jäävät helposti tunnistamatta (Paumo 2012, 155).

Ylitapio-Mäntylä (2020) toteaa, että tyttöjen ja poikien leikkutilaa rajoitetaan päiväkodeissa eri tavoin. Kasvattajat ohjaavat poikia usein tilaa vaativiin fyysisiin leikkeihin purkamaan energiaa ja tytöt piirtämään tai hiljaiseen ja rauhalliseen nukkeleikkiin. Haastattelussa tarkasteltiinkin sukupuolisensitiivisen kasvattamisen näkymistä arjen toiminnassa ja leikkivalinnoissa. Pääosa kasvattajien vastauksista käsitteli leikinvalintaa, jolloin muun arjen toiminnan havainnointi ja pohtiminen jäi täten vastauksissa suppeammaksi. Päiväkotien haastatteluissa kasvattajat melko yksimielisesti kokivat toimivansa sukupuolioletusten vastaisesti tarjoamalla kaikille lapsille tasavertaisesti ja monipuolisesti leikkimahdollisuuksia yli sukupuolirajojen. Kasvattajien ehdottamat leikit lapsille ovat sanallisia viestejä heille siitä, mikä on sopivaa ja mahdollista. Kasvattajien onkin hyvä pysähtyä tarkastelemaan toimintaansa säännöllisesti ja pohtia, toimiiko sukupuolistereotyyppien mukaisesti vai rikkooko niitä. Joskus kiireisessä arjessa voi sokeutua omalle toiminnalleen, jolloin pysähtymisen ja reflektoinnin tärkeys korostuu. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 286; Teräs 2012, 118.)

Sensitiivisestä kasvattajasta puhutaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa muun muassa leikkimisen kuvauksen yhteydessä. Sensitiivinen kasvattaja antaa lapsille vapautta leikkiä ja toimia. Kasvattaja voi myös tutustua lapsen leikin ilmentämään todellisuuteen leikkiin liittymällä tai sitä havainnoimalla. Lasten leikit heijastavat usein sukupuoleen liittyviä tekoja ja toimintoja, ja leikeissään he toimivatkin usein sukupuolelleen epätyypillisesti. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvattaja ei painosta lasta tiettyyn sukupuoliseen rooliin tai muottiin, jos lapsi haluaa kokeilla sukupuolelleen epätyypillistä leikkiä tai toimintaa. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 64.)

Varhaiskasvatuksen todettiin haastatteluissa välittävän lapsille perinteitä muun muassa perinneleikkien myötä. Perinneleikit ja -laulut ovat arvokasta kulttuuriperintöä ja näitä tulee varhaiskasvatuksessa vaalia. Sukupuolijaottelua voidaan rikkoa myös perinneleikeissä,

mutta tulee myös kunnioittaa ja hyväksyä niiden kuuluminen kulttuuriimme ja historiaamme. Pedagogisesti painottuneen varhaiskasvatuksen tavoitteisiin kuuluukin opettaa lapsia kulttuuritietoisiksi tapojen, arvojen ja perinteiden myötä (Varhaiskasvatuslaki 2018). Suomalaisia perinteitä opitaan lauluilla, loruilla ja leikeillä. Perinteiden opettaminen rakentuu jo suunnitteluvaiheessa ottamalla huomioon muun muassa kalenteripyhät, kuten joulun ja pääsiäinen.

Haastatteluissa todettiin, etteivät pienet lapset näe outona käyttäytyä omalle biologiselle sukupuolelleen epätyypillisesti leikeissään. Vasta isompien lasten kanssa alkaa herätä keskusteluja kyseisestä käytöksestä. Alasaaren ja Kataisen (2016) tekemässä selvityksessä vahvistetaan tätä näkemystä havainnoimalla lasten iän vaikutusta rajojen tiukkuuteen: pienille lapsille sallittiin rajojen ylityksiä enemmän ja pienten lasten havaittiin myös leikkivän sekaryhmissä enemmän (Alasaari ym. 2016, 15). Lapset ilmaisevat sukupuoltaan luovasti, joustavasti ja kokeilevat erilaisia ilmaisuvaihtoehtoja. Tämän joustavuuden voidaan nähdä liittyvän siihen, että lapset vasta opettelevat sukupuoleen liittyviä tietoja ja luuloja, eivätkä he ole vielä tietoisia sosiaalisista rajoituksista tai normeista. (Huuska ym. 2012, 37.)

Vilkan (2010) mukaan kulttuurissamme vallitsee yhä ajatus siitä, että sukupuoltaan heteronormista poiketen ilmaisevat lapset nähdään poikkeavina ja hämmentävinä. Erityinen haaste ilmenee tyttömäisesti käyttäytyvien poikien kohdalla. Tämä näkyy ilmiönä, jossa tyttömäiset pojat herättävät yhteiskunnassa ja lähiympäristössään enemmän vastustusta kuin poikamaiset tytöt. Tyttöjen poikamaisuuteen suhtaudutaankin kulttuurissamme yleisesti myönteisemmin, joka on näkyvissä myös kirjallisuudesta löytyvistä samaistumisen kohteista ja rooleista. (Vilka 2010, 63.) Haastatteluissa oli havaittavissa vastaavanlainen ilmiö, puhuttaessa biologiselle sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvistä lapsista. Tämä näkyi kasvattajien haastatteluissa antamissa esimerkeissä, joissa puhuttiin pääsääntöisesti feminiinisesti käyttäytyvistä pojista maskuliinisesti käyttäytyvien tyttöjen sijaan. Feminiinisesti käyttäytyvän pojan nostaminen ensisijaiseksi tapaus esimerkiksi maskuliinisesti käyttäytyvän tytön sijaan näyttäytyi molempien päiväkotien haastatteluissa.

Sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta tarkastellessa yhteiskunnallisen tason näkökulmasta, toi osa kasvattajista esiin havaintoja kasvattamisen vaikuttavuudesta yksilön kehitykseen yhteisön jäsenenä. Pienenä opittujen sukupuolistereotyyppisten ajattelumallien todettiin vaikuttavan harrastusvalintoihin lapsena sekä myöhemmin nuorten ja aikuisten valintoihin koulutuksessa ja työelämässä. Tässä yhteydessä voidaan pohtia sukupuolisensitiivisen kasvatuksen yhteyttä koulutusalojen segregaatioon eli koulutuksen jakautumiseen nais- ja miesvaltaisiin aloihin. Teknisten alojen suorittaneiden ollessa 80 prosenttisesti miehiä ja sosiaali- ja terveysalojen 90 prosenttia naisia, voidaan huomata

erityisen jyrkkä jakauma. Segregaation seurauksena on muun muassa palkkaeriarvoisuus, työyhteisöjen homogeenisuus ja sitä kautta miesten ja naisten kulttuurisesti erilaisiksi muotoutuvien elämäkokemusten puuttuminen sukupuolen mukaan eriytyviltä aloilta. Suomalainen feministinen hyvinvointivaltiotutkimus on myös osoittanut, miten erilaiset sosiaaliset oikeudet - kuten ansiotyö, asuminen, hoiva ja sosiaaliturva - ovat rakentuneet sukupuolieroja koskevien oletusten varaan ja samalla tuottaneet edelleen sukupuolijakoja. Ministeriön asiakirjoissa on todettu, että työalojen segregaatioon voitaisiin vaikuttaa lisäämällä sukupuolisensitiivisyyttä jo varhaiskasvatukseen (Paumo 2012, 141). Varhaiskasvatuksessa luoduilla kaavamaisilla ajattelu- ja toimintatavoilla voikin siis olla kauaskantoisia vaikutuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 23-24; Naskali 2010, 283; Urponen 2010, 295-296.)

Konkreettista sukupuolijaottelua tuotetaan yhteiskunnassamme lelujen ja leikkien kautta. Sukupuolen mukainen jaottelu näkyy selvästi kaupoissa, joissa vaatteet ja lelut jaetaan poikien ja tyttöjen mukaan. Kyseisellä luokittelulla ja jaottelulla aikuiset tuottavat sukupuolittavaa vaatteiden, lelujen ja esineiden lastenkulttuuria lapsille. Kulttuurimme sukupuolittunut maailma voidaankin nähdä aikuisten tuottamana. Lapset oppivat pienestä pitäen sukupuolista ”oikein” toimimista tarkastelemalla ihmisten toimintaa ympärillään. On siis tärkeää, että varhaiskasvattajien toiminta perustuu vahvalle tasa-arvoiselle arvopohjalle, joka myös välittyy lapsille ja heidän arvoihinsa. Aikuiset ovat tuottaneet kulttuurimme sukupuolittuneen maailman, joka elää päiväkodeissa niin kauan kuin aikuiset ohjaavat lapsia perinteisenä pidettyjen sukupuoliodotusten mukaisesti. Lapset puolestaan voivat olla hyvinkin luovia ja sallivia sukupuoliasioissa ja venyttävät perinteisiä sukupuolen järjestyksiä ja rajoja. Kasvattajien onkin tärkeää huomata ajoissa, jos toiminta on ajautumassa sukupuolistereotyyppioiden ohjaimelle tielle, ja ohjata se silloin sensitiiviseen suuntaan takaisin. (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 72-73; Ylitapio-Mäntylä 2020, 286.)

Perheet ja kasvatusyhteistyö nousivat myös keskustelunaiheeksi haastatteluissa. Kasvattajat kokivat, että vanhemmat ovat pääosin olleet tyytyväisiä sukupuolirajojen rikkoutumiseen päiväkodin arjen toiminnassa, mutta ajoittain on myös herännyt keskusteluja, joissa vanhempi kyseenalaistaa esimerkiksi poikalapsen päiväkodissa ulkoilun aikana käyttämää vaaleanpunaista huomioliiviä. Kasvattajat kokivatkin haastavaksi tilanteet, joissa vanhemmat ruokkivat stereotyyppistä ajatusmallia sukupuolirooleista.

Haastatteluissa nousivat esiin monikulttuuriset alueet perhenäkökulmaa pohtiessa. Kasvattajat totesivat sukupuoliroolien näkyvän monikulttuurisilla alueilla vahvasti. Monikulttuurisilla varhaiskasvatusalueilla tulee päiväkodin henkilöstön ottaa huomioon kulttuurierot ja perheitä kohdatessa perheiden yksilöllisyys sekä niissä vallitsevat käsitykset

sukupuolirooleista. On tärkeää myös tiedostaa, että heteronormatiivinen perhemalli ei ole ainoa perhemuoto ja perheiden moninaisuus ei näy aina ulospäin. Kasvattajien tulee keskustella huoltajien kanssa kunkin perheen toiveista, tavoista ja kasvatuskäsityksistä. Kasvattajilta vaaditaan kulttuuritietämystä ja kulttuurista sensitiivisyyttä, jotka näyttäytyvät muun muassa myönteisenä suhtautumisena erilaisuuteen, haluna ymmärtää ja olla loukkaamatta, uskonto- ja uskomustietämyksenä sekä ristiriitojen ratkaisukykyinä. (Kivijärvi 2020, 258.)

7 Yhteenveto ja pohdinta

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi keväällä 2020. Aihe valikoitui nopeasti mielenkiinnonkohteiden myötä ja suunnitteluvaihetta päästiin suorittamaan kesän aikana. Suunnitteluvaihe koostui opinnäytetyöprosessin rakenteen ja aikataulun suunnittelusta sekä teoriaosuuden kirjallisuuskatsauksen materiaalien keräily aloittamisesta. Tutkimuksen alueen rajaaminen tuotti paljon pohdintaa. Tutkimuskysymysten avulla aihealueen rajaukseen saatiin selkeyttä ja näin ollen aihealue pysyi tiiviimpänä. Suunnitteluvaihe eteni suunnitelmallisesti ja päättyi tutkimusluvan hakuun Lappeenrannan Hyvinvointi- ja sivistyspalvelujen toimialalta. Tutkimuslupa myönnettiin loppukesästä 2020.

Syksyn 2020 aikana suunniteltiin ja toteutettiin ryhmähaastattelut. Haastatteluvaihe koettiin hyvin antoisaksi ja mielenkiintoiseksi. Alkuperäiseen suunnitelmaan kuului haastatella kolmen päiväkodin henkilökuntaa. Tätä ei kuitenkaan päästy käytännössä toteuttamaan, ja haastattelut päädyttiin toteuttamaan kahden päiväkodin henkilökunnalle. Lopulliseen kahden päiväkotiin oltiin kuitenkin tyytyväisiä, sillä osallistujamäärä saatiin toivotulle tasolle.

Työn haastavimpia vaiheita oli aineistoanalyysin valinta sekä aineiston tulkinta ja teemoittelu, mitkä suoritettiin talven 2020-2021 aikana. Oli kuitenkin selkeää, että työssä haluttiin teorian ja oman pohdinnan kulkevan tutkimushavaintojen rinnalla tiiviisti koko analysointivaiheen aikana, jolloin teoriaohjaavan aineistolähtöisen sisällönanalyysin valitseminen tuntui lopulta parhaalta ja selvältä vaihtoehdolta.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu 2009-2021 julkaisuista. Tutkimukseen pyrittiin saamaan mahdollisimman tuoreita julkaisuja ja pääpaino aineistosta onkin julkaistu vuoden 2017 jälkeen. Aiheen ajankohtaisuus ja puhuttelevuus voidaankin huomata viime vuosikymmenen aikana lisääntyneistä julkaistujen teosten määrästä. Tutkimus eteni aikataulun mukaisesti ja opinnäytetyöprosessi saatiin päätökseen keväällä 2021.

Tutkimuskysymykset käsittelivät tasa-arvoisen kasvatuksen toteuttamista päiväkodeissa sekä sitä, miten päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmissa on otettu huomioon sukupuoli-sensitiivisyys. Lisäksi haluttiin selvittää varhaiskasvattajien näkemystä siitä, mitä sukupuoleen sekä sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsityksiä, arvoja ja asenteita varhaiskasvatus lapsille välittää. Haastatteluhavaintojen ja kirjallisuuskatsauksen myötä saatiin vastauksia valittuihin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimushavaintoja tarkastellessa heräsi luotettavuuteen vaikuttavia kysymyksiä. Tutkimuksesta kertovat saatekirjeet lähetettiin päiväkodin johtajille, jotka keräsivät yksiköistään varhaiskasvatuksen opettajia haastatteluihin. Epäselväksi jäi, kuinka varhaiskasvatuksen opettajat haastatteluihin päiväkodin sisällä valikoituivat. Saivatko osallistujat itse ilmaista

mielenkiintonsa haastattelua ja sen aihetta kohtaan tai vastaavasti aihealuetta vierastaneet kasvattajat jättäytyä haastatteluista pois. Tämä on voinut vaikuttaa tutkimushavaintoihin, antaen vain aiheeseen perehtyneiden ja siitä kiinnostuneiden kasvattajien näkökulmia. Kasvattajat olivat myös saaneet haastattelurungon ja kysymykset etukäteen pohdittaviksi, millä on voinut olla vaikutusta vastauksiin. Opinnäytetyön tarkoitus oli kuitenkin herättää avointa keskustelua aiheesta sekä selvittää kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia, jolloin kysymysten etukäteen lähettäminen palveli tätä tarkoitusta.

Tutkimus toi matkan varrella mieleen myös omia henkilökohtaisia muistoja ja kokemuksia, jotka saivat refleктоimaan omia asenteita ja toimintatapoja. Opinnäytetyöprosessi edisti omaa ammatillista kasvua ja sai pohtimaan kasvattajan työn merkityksellisyyttä ja vaikuttavuutta. Aiheen tutkiminen selkeytti myös näkemystä siitä, millaisia kasvattajan ominaisuuksia haluamme itsessämme vahvistaa. Tutkimuksen avulla pyrittiin edistämään ja vahvistamaan kasvattajien tietoisuutta tasa-arvokasvatuksesta ja sen merkityksestä. Tutkimuksen ja haastattelun tarkoituksena ei ollut tuoda esiin mahdollisia epäkohtia varhaiskasvattajien työssä, vaan tavoitteena oli antaa päiväkodin kasvattajille mahdollisuus vahvistaa ja tarkastella omaa sukupuolisensitiivistä työtötään. Opinnäytetyön toivotaan saaneen lukija refleктоimaan omaa sekä työyhteisön toimintaa ja vahvistamaan sukupuolitietoisuutta omassa työyhteisössään.

Tämän tutkimuksen havainnot perustuvat yhdeksän varhaiskasvatuksen opettajan arvokaisiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Päiväkotien kaikille kasvattajille tehdyn kyselyn kautta olisi saatu laajempi otanta. Avoimen ryhmähaastattelun uskotaan kuitenkin antaneen kyselytuloksia runsaammat ja rikkaammat tutkimushavainnot. Jatkotutkimus- ja kehittämideoita pohtiessa nousi ajatus, kuinka erilaisia havaintoja saataisiin menemällä suoraan päiväkoteihin havainnoimaan lasten ja varhaiskasvattajien toimintaa arjessa. Tutkimuksen avulla voitaisiin havainnoida, kuinka sukupuolisensitiivinen kasvatustyö päiväkodin toimintakulttuurissa toteutuu rajaamalla tutkimus vain lasten tai kasvattajien havainnointiin.

Tutkimuksessa nousi esiin myös vanhempien kanssa muodostuva kasvatusyhteistyö ja sen tärkeys lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen kannalta. Jatkotutkimusideana voisikin olla perheille kohdistettu toiminnallinen sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevä opinnäytetyö, jossa vanhemmille järjestettäisiin informatiivinen vanhempainilta tai jaettaisiin koteihin opas sukupuolen moninaisuudesta, sen merkityksestä ja huomioinnista lapsen elämässä.

Sukupuolisensitiivinen kasvatustyö on jatkuvaa pohdintaa arjen toiminnan sukupuolistavista käytännöistä, jotka ovat muuttuvia, kontekstisidonnaisia, ristiriitaisia ja liikkuvia (Ylitapio-Mäntylä 2020, 291). Vaikka sukupuolirooleja koskevat käsitykset elävät jatkuvassa murroksessa, ovat perinteiset käsitykset ja sukupuoliroolit kuitenkin hitaasti

muuttuvia. Epätasa-arvoiset historian muovaamat mielikuvat luovat turvallisuuden tunnetta, sillä ne tuntuvat tutuilta ja ovat usein tiedostamattomia. (Paumo 2012, 141.)

Sukupuolittuneiden käytäntöjen purkaminen vaatii kasvattajilta pedagogisten menetelmien uudelleen ajattelua. Kasvattajan tulee riisua sukupuolittuneet silmälasit ja katsoa asioita uudelleen. Jotta kasvattaja voi kyseenalaistaa omat totutut toimintamallinsa, kasvattajan on ensin tultava tietoiseksi niistä (Paumo 2012, 141). Tietoisuuden myötä kasvattaja voi kehittää ja muuttaa toimintaansa toivottuun suuntaan. Tietoisuuteen pääseminen vaatii asian näkyvyyttä, koulutusta ja jatkuvaa avointa keskustelua ja reflektointia työyhteisössä.

Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvattaja herkistyy, tiedostaa ja tunnustaa toimintansa sukupuolistavat käytännöt ja esimerkillisenä mallina olemisen vahvuuden. Hän hyväksyy lapsen erilaiset kokemukset ja ajatukset kannustaen samalla lasta kokeilemaan uutta sekä ihmettelemään maailmaa ympärillään. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että lapsen sukupuoli-identiteetti rakentuu laajemmin kuin biologisen sukupuolen kautta. Hän tiedostaa kulttuurisidonnaiset stereotyyppiset toiminta- ja ajatustavat sekä ymmärtää, että yhteiskunta ei ole samanlainen miehille ja naisille. Hän myös tiedostaa, että tasa-arvoisen yhteiskunnan saavuttamisen edellytyksenä on useiden käytäntöjen ja tapojen muuttaminen. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 289-290; Rossi-Salow 2012, 185-186.)

Vaikka monissa Suomen päiväkodeissa mielletään tasa-arvoasioiden olevan lähtökohtaisesti huomioituina, voidaan sukupuolitettuja oletuksia löytää arjen pedagogisista käytännöistä sekä opetussuunnitelmista. Yhtenä tähän haasteeseen vastaavana toimenpiteenä voidaan nähdä pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa mainittu tasa-arvosuunnitteluelvoite, joka laajennetaan koskemaan myös varhaiskasvatusta. Nähtäväksi jää, vaikuttaako tasa-arvosuunnitteluelvoitteen laajeneminen varhaiskasvatukseen toiminnan tasolla sekä heijastuvatko tasa-arvolaisissa tehdyt velvoitteet myös varhaiskasvatussuunnitelmaan tehtäviin kirjauksiin. (Valtioneuvosto 2019.)

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kirjaaminen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä päiväkotien toiminnan suunnitelmiin tulisi olla konkreettinen ja käytäntöön vahvasti kytkeytyvä. Riittävänä ei nähdä pelkkää kirjausta, että toiminta on tasa-arvoista, vaan kirjausten tulee kuvata arjen käytäntöjä ja niissä tapahtuvaa konkreettista toimintaa. Lasten kasvua ja kehitystä tulee tukea ilman, että sukupuolistereotyyppiat määrittävät lasten toimintaa. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus toimia omien kiinnostusten kohteiden mukaisesti ilman kaavamaisia ja rajoittavia sukupuolirooleja. (Ylitapio-Mäntylä 2012e, 193.)

Moninaisuus ei kosketa vain osaa meistä, vaan se on olemassa ja elää meissä kaikissa. Tärkeintä on kasvattajan jatkuva reflektio oman sekä työyhteisön toiminnan

sukupuolittuneista käytännöistä. Sukupuolen moninaisuutta koskevan oikean tiedon saaminen ja jakaminen niin kollegoille, lapsille kuin myös heidän vanhemmilleen lisää avoimuutta ja rikkoo ennakkoluuloja. Vaikka sukupuoleen liitettävät stereotyyppiset rajoittavat ajatukset koskettavat jossain määrin kaikkia, vahvistaa jo pelkästään moninaisuuden olemassaolon tunnistaminen monien lasten hyvinvointia. Voidaankin ajatella, että meidän tulisi ottaa lapsien avarakatseisuudesta mallia sen sijaan, että kaventaisimme heidän näkemyksiään. Mahdollisuus elää ja ilmentää omaa lapsuuttaan sekä myöhempää elämäänsä siinä sukupuoleessa tai sukupuoleettomuudessa, kuin omakseen kokee, on kaikkien oikeus.

Lähteet

Alanko, K. 2010. Childhood gender atypical behavior and adult same-sex sexuality – Genetic and environmental influences and associations with recalled parent-child relationships and current psychiatric symptoms. Center of Excellence in Behavior Genetics. Department of Psychology and Logopedics. Åbo Akademi University.

Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 22.6.2020. Saatavissa <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä - sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Turun yliopisto. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Nais- ja sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma. Pro gradu –tutkielma.

Arene 2019. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 17.8.2020. Saatavissa http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382

Eidevald, C. 2009. Det finns inga tjejbestämmare. Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek. Jönköping: ARK Tryckaren.

Eskelinen, M. & Itäkare, S. 2020. ”Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja”. Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti — JECER 9(2) 2020, 197–229. Viitattu 14.4.2021. Saatavissa <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2020/04/Eskelinen-Itakare-issue9-2.pdf>

Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

ETENE 2016. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Kannanotto. Intersukupuolisten lasten hoito. Viitattu 22.4.2021. Saatavissa https://etene.fi/documents/1429646/2056382/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf/c5d42cbd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 31-54.

Kalliokoski, H. & Karvinen, M. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. Setan julkaisut 2019. Viitattu 16.4.2021. Saatavissa

https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0

Karvinen, M. 2016. Opitaan yhdessä – Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Opas opettajille. Setan julkaisut 2016. Viitattu 20.5.2020. Saatavissa https://www.dropbox.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?dl=0

Katainen, R. 2015. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa – kouluttajan opas. Helsinki: Unigrafia. Viitattu 17.8.2020. Saatavissa http://www.tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/Kouluttajan-opas_LUONNOS_22_5.pdf

Kekkonen, M., Lehti, K. & Tirkkonen, J. 2017. Dialogisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Haapsalo, Petäjä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen, Tahvanainen (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2017. Viitattu 7.5.2021. Saatavissa http://www.aretai.org/hallinta/wp-content/uploads/2018/09/Dialogisuus_varhaiskasvatuksessa_2017.pdf

Kivijärvi, T. 2020. Vieras- ja monikielisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 255-267.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 68-84.

Lantela, E. 2019. "Kuka vaan voi tykätä pinkistä, pukeutua mekkoon, leikkiä robottia tai kiivetä puuhun" Sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodissa varhaiskasvattajien kokemana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Varhaiskasvatuksen kandidaatintutkielma.

Lappalainen, S. 2004. "Piiri pieni pyörii": Pojat, kansallisuus ja erot esikoulussa. Kasvatus 35 (2), 133-144.

Lappeenrannan kaupunki 2019. Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Viitattu 20.8.2020. Saatavissa

<https://peda.net/lappeenranta/varhaiskasvatus/kehitt%C3%A4minen/vul/lv22:file/download/d8f1465f530c1f548077c4a0bb036406b4982637/Lappeenrannan%20varhaiskasvatussuunnitelma%202019.pdf>

Naskali, P. 2010. Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 277-291.

Obengring, Y. 2010. Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar. Könskonstruktioner i interaktion i förskola, förskoleklass och skolår ett. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020. Varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma. Viitattu 6.8.2020. Saatavissa <https://minedu.fi/varhaiskasvatuksen-kehittamisohjelma>

Opetushallitus 2021a. Varhaiskasvatus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 6.5.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetushallitus 2021b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa. Viitattu 6.5.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: PunaMusta Oy.

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 141-158.

Rossi-Salow, M. 2012. Tasa-arvoinen kasvatuskumppanuus ja vertaistuki. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 159-174.

Sateenkaariperheet ry 2020. Sateenkaariperheet varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille. Viitattu 16.4.2021. Saatavissa https://sateenkaariperheet.fi/wp-content/uploads/2020/01/Varhaiskasvatus_ ja_koulu.pdf

SETA 2018. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sukupuolineutraalissa ja sukupuolittietoisessa kasvatuksessa on eroa. Viitattu 22.4.2021. Saatavissa <https://seta.fi/2018/09/26/sukupuolineutraalissa-ja-sukupuolittietoisessa-kasvatuksessa-on-eroa/>

SETA. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 22.4.2021. Saatavissa <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Sundell, S. 2012. Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 125-133.

TENK 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 5.5.2020. Saatavissa https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

TENK 2019. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Viitattu 17.8.2020. Saatavissa https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 20.5.2020. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf>

Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 103-121.

THL 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 23.4.2021. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tyttöjen talo. Sukupuolisensitiivisyys. Viitattu 20.7.2020. Saatavissa <https://tyttojentalo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>

Urponen, M. 2010. Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 292-314.

Valtioneuvosto. 2019. Marinin hallitus. Hallitusohjelma. Viitattu 25.3.2021. Saatavissa <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. §3.

Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.

Värtö, P. 2000. "Mies vastaa tekosistaan... siinä missä nainenkin". Maskuliinisuuden rakentaminen päiväkodissa. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 79. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja – sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 15-29.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 55-68.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 177-188.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 71-90.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012e. Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 189-197.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2020. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 281-291.

Ylä-Tuuhonen, M. 2020. Tasa-arvosuunnittelu tulee varhaiskasvatukseen. Kasvu. Talentia-lehden erikoisnumero varhaiskasvatuksen ammattilaisille. 1/2020. 17.

Liite 1. Saatekirje ja haastatteluteemat

Saatekirje

28.8.2020

Hei!

Olemme sosionomiopiskelijat Mira Pekkola ja Kaisa Pesu LAB-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä, jossa tutkimme sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen toteutumista XXXXX palvelualueella Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa.

Haluaisimme haastatella XXXXX, XXXXX ja XXXXX päiväkotien varhaiskasvattajia ryhmittäin, jokaisen yksikön työntekijöitä omassa ryhmässään. Ryhmähaastattelujen tavoitteena on saada vapaamuotoista keskustelua sukupuolisensitiivisestä ja -tietoisesta tasa-arvokasvatuksesta ohjaavien tukikysymyksiä avulla. Haastattelut videoidaan, jotta tunnistamme puhujat aineiston litterointivaiheessa. Videoita ei julkaista missään vaiheessa, ja ne hävitetään heti litteroinnin jälkeen. Myöskin osallistujien anonymiteettiä suojellaan koko tutkimusprosessin ajan.

Jokaiseen ryhmähaastatteluun toivoisimme löytyvän n. 60 minuuttia aikaa sekä mahdollisimman monta varhaiskasvattajaa osallistujiksi. Tulemme haastatteluissa Teidän luokseenne päiväkodin tiloihin, jotta kallisarvoista aikaanne ei hukkaannu kulkemiseen.

Ryhmähaastattelujen ajankohdaksi olemme suunnitelleet marraskuuta 2020. Kunnioitamme strukturoitua arkeanne, joten haluamme jättää Teille päätösvallan haastattelujen aikatauluista, jotta ne sopivat Teille mahdollisimman hyvin. Seuraavalla sivulla on luettelo päivistä, joita ehdotamme. Varaisitteko ystävällisesti niistä jokaiselle yksikölle (XXXXX, XXXXX, XXXXX) oman haastatteluajan? Löydätte seuraavalta sivulta myös haastattelujen teemat sekä kysymykset, joihin voitte tutustua ennakkoon.

Tutkimuksemme tavoitteena on tuoda jo työelämässä oleville sekä tuleville varhaiskasvattajille uutta tietoa sukupuolisensitiivisestä tasa-arvokasvatuksesta ja herättää ajatuksia tasa-arvokasvatuksen tärkeydestä. Teillä on nyt loistava mahdollisuus olla osana tutkimustamme jakamalla asiantuntevaa osaamistanne, arvomaailmaanne ja yksilöllisiä mielipiteitänne. Samalla saatte vahvaa näyttöä juuri Teidän alueenne sukupuolisensitiivisen tasa-arvokasvatuksen toteutumisesta ja voitte mahdollisesti löytää sen myötä käyttökelpoisia kehitysideoita myös Teidän yksikkönne toimintaan.

Lisätietoja haastatteluun ja tutkimukseen liittyen voitte kysyä sähköpostiosoitteesta, vastaamme mielellämme Teitä askarruttaviin asioihin.

Ystävällisin terveisin,

Mira Pekkola (mira.pekkola@student.lab.fi)

Kaisa Pesu (kaisa.pesu@student.lab.fi)

sosionomiopiskelijat LAB-ammattikorkeakoulu

Haastattelun varaus:

Tässä vaihtoehtoja haastattelupäiville. Varaattehan jokaiselle yksikölle (XXXXX, XXXXX, XXXXX) oman haastatteluajan. Haastatteluun on hyvä varata **n. 60 minuuttia** aikaa. Ilmoittattehan vastauksessanne myös kellonajan 8-16 väliltä, mihin aikaan haastattelun toteutus parhaiten onnistuu.

ma 2.11. klo 8-16, **to 5.11.** klo 8-16, **pe 6.11.** klo 8-16,

ke 11.11. klo 8-16, **to 12.11.** klo 8-16, **pe 13.11.** klo 8-16,

ma 16.11. klo 8-16, **pe 20.11.** klo 8-16, **pe 27.11.** klo 8-16

Teemat ja kysymykset:**1. Sukupuolisensitiivisyys ja käsitteet**

- Mitä sukupuolisensitiivisyys teille tarkoittaa / Miten tämä eroaa mielestänne sukupuolineutraalisuudesta?

2. Sukupuolitietoinen arvokasvatus

- Saavatko kasvattajat tarpeeksi tietoa sukupuolen moninaisuudesta?
- Onko päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa otettu huomioon sukupuolisensitiivisyys?
- Mitä sukupuolisensitiivinen kasvattaminen sinulle merkitsee?
- Miten tärkeänä näet sukupuolisensitiivisen kasvattamisen lapsen kannalta?
- Mitä sukupuoleen sekä sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsityksiä, arvoja ja asenteita varhaiskasvatus lapsille välittää?

3. Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen toteutuminen päiväkodissa

- Miten sukupuolisensitiivisyys näkyy päiväkodin arjessa?
- Vaikuttaako lapsen biologinen sukupuoli kasvattajien odotuksiin päiväkodin arjessa?
- Onko sukupuolella merkitystä leikkivalinnassa ja arjen toiminnassa lasten kanssa?

4. Vapaa sana ja haastattelun jälkipuinti**Vastauksen palautusohje:**

Olkaa hyvät ja täyttäkää vastauksenne liitteeksi suostumuslomake, sekä valitsemanne haastattelupäivät ja -ajat. Odotamme vastaustanne 30.9.2020 mennessä. Suostumuslomakkeen ja palautuskuoren löydätte liitteenä. Kiitos ajastanne!

Liite 2. Suostumuslomake

Lappeenrannan varhaiskasvatus

Suostumus

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Mira Pekkola, Kaisa Pesu

Olen saanut riittävästi tietoa kyseisestä opinnäytetyöstä ja olen ymmärtänyt saamani tiedon. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut kysymyksiini riittävät vastaukset. Tiedän, että minulla on mahdollisuus keskeyttää osallistumiseni missä vaiheessa tahansa.

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan tähän opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen.

Lisäksi annan suostumukseni henkilötietojeni keräämiseen opinnäytetyöhön laadinnassa syntyvään tutkimusrekisteriin. Minua on informoitu henkilötietojen käsittelystä tutkimuksen yhteydessä.

Sukupuoli: (ympyröi vaihtoehto)

Mies

Nainen

Muu

Kasvattaja

Aika ja paikka